

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VIBYBOGEN 2014

UDGIVET AF VIBY LOKALHISTORISKE FORENING

ibybogen **2014**

udgivet af
Viby lokalhistoriske
Forening

Eget forlag, Viby J. 2014

Vibybogen 2014.
Udgivet af Viby lokalhistoriske Forening
25. årgang

Redaktion:

Tove Glud Rasmussen
Poul Ankersen
Ejvind Hansen
Leif Nielsen

Korrektur: Jette Abild Jensen

Redaktionens adresse:

Viby lokalhistoriske Forening,
Skanderborgvej 170, 8260 Viby J. Tlf. 89 40 95 65
(mandage 15,30-17,30)
www.vibylokalhistorie.dk

Sats og lay-out:

Leif Nielsen, Tlf. 86 28 56 84

Tryk: Kongsvang Bogtrykkeri A/S, Tlf. 86 14 01 13
Papir: Omslag: Invercote 240 gr., indhold: Maxi Silk 130 gr.

Oplag: 725

ISSN: 1601-0078

ISBN: 978-87-994085-4-2

Løssalgspris: 90 kr.

Artiklerne kan frit kopieres med angivelse af kilde.

Fotos:

Hvor intet andet er angivet, er billederne udlånt fra Viby lokalhistoriske Arkiv.

Forside:

Der festes på biblioteket: Viby Kulturuge 1964

Indmeldelse i foreningen kan ske ved henvendelse til:

Viby lokalhistoriske Forening, Skanderborgvej 170, 8260 Viby J. Tlf. 89 40 95 65, vi holder åbent mandage mellem 15,30-17,30 *eller* via e-mail: vibylok@gmail.com

Vibybogen

Du sidder nu med årsskrift nr. 25 udgivet af Viby lokalhistoriske Forening.

Det første årsskrift udkom i 1990, året efter foreningens stiftelse. Det var et ønske fra arkivets daværende leder Ejlif Salomonsen, der da blev til virkelighed. Og en vanskelig start blev det, da der hverken var penge (årskontingentet var 35 kr.) eller mandskab til at udføre det, men et årsskrift blev det til, om end man nok i dag ikke ville være opsætningen bekendt.

Allerede året efter i 1991 kom vi i forbindelse med Harry Bjørnbak, som gennem sit firma HB Grafisk stod for opsætningen i en bedre kvalitet år for år, og i år 2000 ændredes navnet til det mere mundrette: Vibybogen. Harry Bjørnbak stod for opsætning til og med 2009, hvorefter Leif Nielsen har stået for det. Vi synes selv, at vi nu har et fantastisk flot årsskrift.

I de mange år er der bragt virkelig mange artikler. Der har været erindringer, og der har været historiske artikler, og desuden er der blevet bragt utrolig mange billeder fra Viby, især fra den store samling i Viby lokalhistoriske Arkiv.

Vibybogen i år indeholder også mange forskellige artikler, især omhandlende forskellige former for virksomheder, offentlige som private. De har ligget spredt i Viby, så der skulle være noget for alle Vibyensere, om end ikke andet så fordi de har fået gas fra gasværket eller har lærdom fra Rosenvangskolen.

Årsskrift/Vibybogen nr. 25 og Viby lokalhistoriske Forenings 25 års jubilæum falder årsmæssigt sammen. Sidstnævnte har bestyrelsen bl.a. valgt at fejre med udgivelsen af "Bogen om Kongevej". Der bliver altså hele to bøger at læse i år.

God fornøjelse!

INDHOLDSFORTEGNELSE:

<i>Jørgen Bach:</i> Maskinfabriken ANK.....	5
<i>Tove Glud Rasmussen:</i> Rosenvangskolens bygningshistorie	11
<i>Kurt Boch Andersen:</i> Viby IF - KB	25
<i>Gerhard Eriksen:</i> Jyllands-Postens 50 år i Viby	31
<i>Henning Bøtke:</i> Viby Brugsforening.....	39
<i>Artikel Jyllands-Posten, Axel Hansen:</i> Viby planlægger for 100 millioner kroner.....	51
<i>Kurt Boch Andersen:</i> 60 års gas i Viby.....	55
Beretning fra Viby lokalhistoriske Arkiv	66
Beretning fra Viby lokalhistoriske Forening.....	69
Indholdsfortegnelse 3 tidligere udg. Vibybogen	71

Jørgen Bach

Maskinfabriken ANK

- fortalt til Erik Hall

En sprog- og historiekyndig mand har fortalt fabriksejeren, at ANK kan forbindes med den ægyptiske farao Tut-Ank-Hamon, og isoleret set er det ægyptiske ord for liv. Når ANK samtidig er navnet på en driftig maskinfabrik i Viby, så er det da en smuk tanke, der hen over en periode på adskillige tusinde år kan siges at knytte fortid og nutid og dermed forskellige kulturer sammen.

Fra Hadsten til Viby

Maskinfabriken ANK ApS ejes af ægteparret Annette og Jørgen Bach. Sidstnævnte har inviteret Viby Lokalhistoriske Arkiv på et besøg, og foreningens udsendte medarbejder sætter kurs mod fabrikken en iskold dag i januar. Fra Grundtvigsvej går turen op ad Øster Allé, og jeg når lige at krydse den lille rest, der er tilbage af Gl. Kongevej, inden jeg kører ind på fabrikkens område.

Det er fredag og ved at være fyraften. En ung

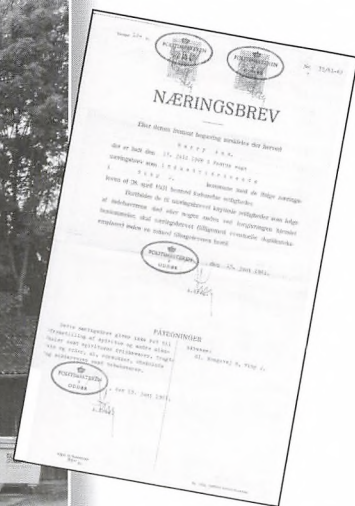
mand henter nogle papirer, han hedder Michael Bach, er søn af Jørgen og Annette og ansat på fabrikken. Annette er også en af medarbejderne, hun har været bogholder fra overtagelsen af firmaet, så det er virkelig for alvor et familieforetagende. Ægteparret har desuden en datter, som hedder Maria.

Jørgen Bach er født i 1950. Skolegang i Hadsten, som blev afsluttet efter 3. real – endda med faget latin, der til eksamen blev belønnet med karakteren 8. Vejen lå således åben for en uddannelse i mange forskellige retninger, og Jørgen var ikke i tvivl, han ville være maskinarbejder.

Jørgens far var rejsebud, han kendte værktørens på Hadsten Hjulfabrik, som kendte ejeren af maskinfabriken ANK i Viby. Her kom Jørgen i lære som maskinarbejder og blev udlært i 1972.

Fra lærling til mester

Ejeren af ANK hed Ank, Harry Ank. Han havde tidligere været ansat på Aarhus Maskinfabrik, men startede sin egen virksomhed i 1961. Firma-

Maskinfabriken ANK,
Gl. Kongevej 9,
30. august 2012

FOTO: VIBEKE HARSBERG

et gik godt, og der var snart ansat 8 - 10 medarbejdere, et antal, som kun med små udsving har holdt sig lige til i dag.

Harry Ank havde rund fødselsdag den 15. juli 1978. Han fyldte 70 år – og døde dagen efter. Hans søn Henning Ank og Jørgen Bach drev i fællesskab firmaet i en periode på ca. tre måneder. Derefter blev Jørgen ejer af det firma, hvor han var startet som lærling. Overtagelsen skete den 1. oktober 1978.

Han havde dog haft en enkelt lille afstikker fra maskinfabrikken i Viby. Efter at være blevet udlært begyndte han at læse til ingeniør på Aarhus Teknikum, hvor han boede på et kollegieværelse, der var så lille, at der næsten ikke var plads til kæresten Annette. Men også kun næsten. Hvor

der er vilje, er der også en vej – eller en seng.

Senere blev kæresteriet til ægteskab og kollegieværelset udskiftet med en lejlighed i et af højhusene på Dalgas Avenue.

Ingeniørstudiet blev opgivet, og som noget helt naturligt vendte maskinarbejderen tilbage til maskinfabrikken på Gl. Kongevej 9 i Viby, først som svend, nogle år senere som mester.

Lejligheden i højhuset blev senere skiftet ud med en villa på Niels Bohrs Vej i Viby, hvor Annette og Jørgen bor i dag.

En stabil virksomhed

Jørgen Bach viser mig rundt på fabrikken, som i tidens løb er blevet udvidet ved opkøb af et par af naboejendommene. Diverse moderniseringer,

Store Lars og Ole Birk
på værkstedet
30. august 2012

FOTO: VIBEKE HARSBERG

indkøb af nye maskiner og opførelse af lagerrum har også fundet sted, men ellers er der ikke sket de helt store forandringer. Foruden Annette og Jørgen er der otte medarbejdere, nogle af dem har været der i mange år og nærmer sig efterhånden pensionsalderen.

Og hvad er det så, ANK beskæftiger sig med?

Fabrikken arbejder for fødevarerindustrien, træindustrien, tobaksindustrien og den grafiske industri. På sin hjemmeside fortæller firmaet, at dets styrke er hurtig omstilling, stor fleksibilitet samt hurtig levering.

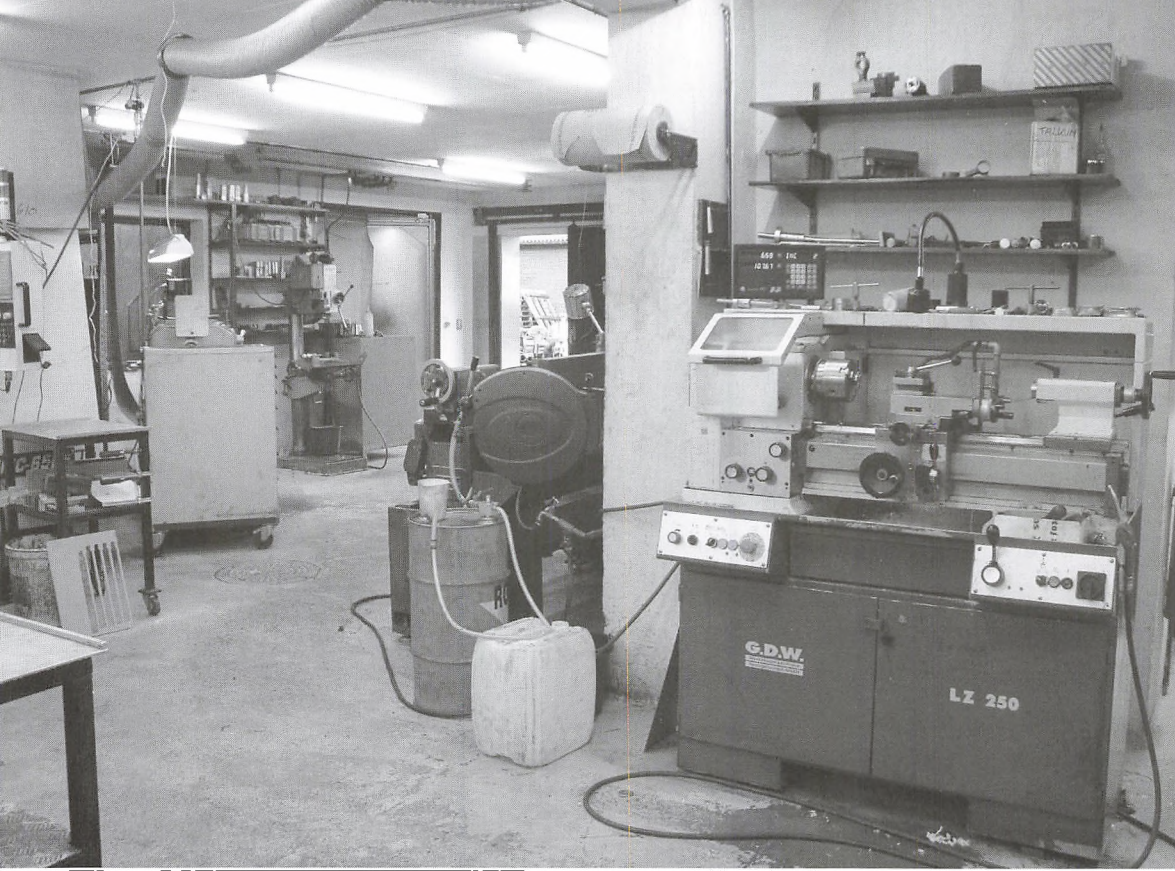
Arbejdsopgaverne dækker et bredt felt. ANK er en allround virksomhed, som tilbyder: drejning, fræsning, CNC fræsning, rundslibning, pladebearbejdning, svejsning, maskinkonstruktion og

værktøjsfremstilling.

Firmaet har ingen repræsentanter eller agenter og reklamerer ikke i dagspressen. Der kan åbenbart skaffes tilstrækkelig mange kunder ved mund-til-mund metoden. Sådan har det været fra starten, sådan er det stadigvæk.

Fremtiden

Man kan vist roligt kalde ANK en sund virksomhed. Men den 15. maj 2013 er det slut, i hvert fald på den nuværende adresse, for Annette og Jørgen Bach har solgt deres virksomhed med de tilhørende bygninger til REMA 1000, den norske supermarkedsgigant, som fremover vil erstatte maskinfabrikken, købmanden og bageriet. De to sidstnævnte var tidligere en fast

Interiør fra værkstedet

FOTO: VIBEKE HARSBERG

bestanddel af det område, der nu hedder GL. Kongevej.

ANK lukker og slukker, og det lyder umiddelbart lidt mærkeligt, når man tænker på den stabilitet, som karakteriserer firmaet. Jørgen Bach kan blot konstatere, at Annette og han selv går på pension, hvad de fortjener efter et langt og succesrigt arbejdsliv.

Maskinfabrikken og alt tilbehør sælges, men der er stadigvæk et holdingselskab at tage sig af.

Der var en mulighed for, at sønnen Michael kunne drive virksomheden videre på en anden

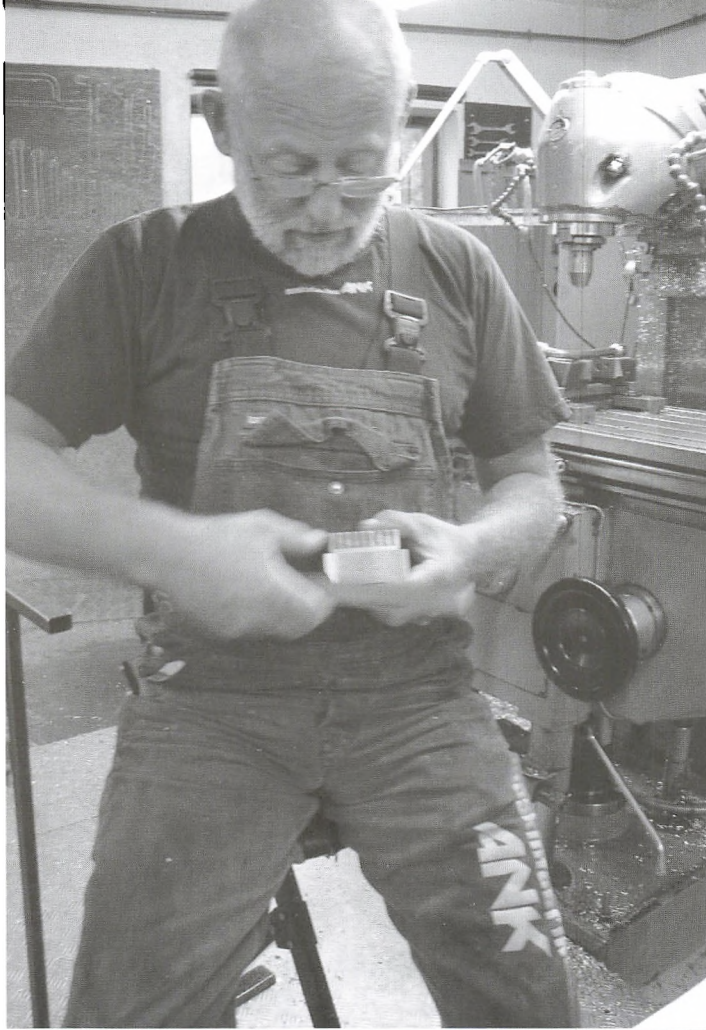
adresse, men generationsskiftet lykkedes ikke på grund af bankernes manglende vilje til at yde risikovillig kapital.

Det er slut med ANK efter 35 gode år.

Stavningens kunst

Vi slutter vores samtale, som vi begyndte, nemlig med at snakke lidt om firmaets navn, som helt korrekt ser sådan ud: Maskinfabriken ANK aps.

Som afdanket skolelærer, der har gjort sit bedste for at lære en væsentlig del af den danske

Ole Birk var i lære sammen med Jørgen Bach og ansat lige så længe, 30. august 2012

FOTO: VIBEKE HARSBERG

Store Lars ved drejebænken,

30. august 2012

FOTO: VIBEKE HARSBERG

ungdom at stave korrekt, kan jeg ikke dy mig for at påpege, at der mangler et k i ordet Maskinfabriken.

Men det kunne jeg godt have sparet mig, for Jørgen svarer korrekt, at Maskinfabriken ANK

jo er et navn, og navne kan man stave, som man vil.

Den kan jeg ikke give igen på, så jeg skynder mig at tage afsked med Jørgen Bach og sige tak for en god snak om ANK og meget andet. ■

Det skete i Viby

I denne rubrik i Vibybogen vil vi hvert år tage et flash-back på begivenheder m.v. i tidligere år. Normalt vil det være for 100, 50 og 25 år siden, men hvis der ikke er sket noget i f. eks. 1962, så finder vi i stedet for 60 eller 40 år siden. I hvert fald en af disse begivenheder vil endvidere være behandlet i en artikel i bogen.

1864 – for 150 år siden

- Gæster i Viby Præstegård 15. april 1864.
3 dage før slaget ved Dybbøl

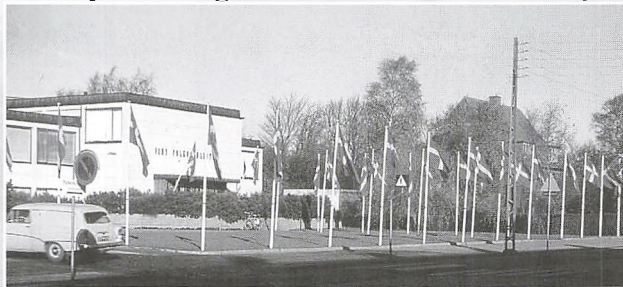

1964 – for 50 år siden

- Jyllands-Posten flytter til Viby

- Viby Kulturuge afholdes 1-8. november 1964

1914 – for 100 år siden

- Viby Haandværkerforening stiftes på et møde i forsamlingshuset, som blev bygget om til Hotel Viby i 1935

Håndværkerkraften i 1948

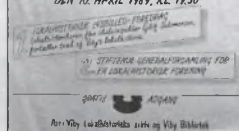
1989 -for 25 år siden

- Viby lokalhistoriske Forening stiftes
10. april 1989

ER DU INTERESSERET I
VIBY'S LOKALHISTORIE ?

STORT MØDE PÅ VIBY BIBLIOTEK
DEN 10. APRIL 1989, KL. 19.30

Tove Glud Rasmussen

Rosenvangskolens bygningshistorie

Ser man på Rosenvangskolens facade ud mod Rosenvangs Allé, ser man en homogen facade, og man er ikke i tvivl om, at den har en del år på bagen. Anderledes er det, når man går ind i skolegården. Her ser man både nye og gamle bygninger. Lad det være anledningen til at fortælle om, hvad der er sket med bygningerne gennem årene.

Indledning

Kongsvang var det kvarter øst for banen, der først blev udbygget, og så tidligt som i 1908 - kun to år efter at Viby Skoles såkaldte "Hvide Skole" var bygget - anmodede beboerne i dette kvarter sognerådet om at få en forskole i Kongsvang til de 23 drenge og 26 piger, der boede i Kongsvang.

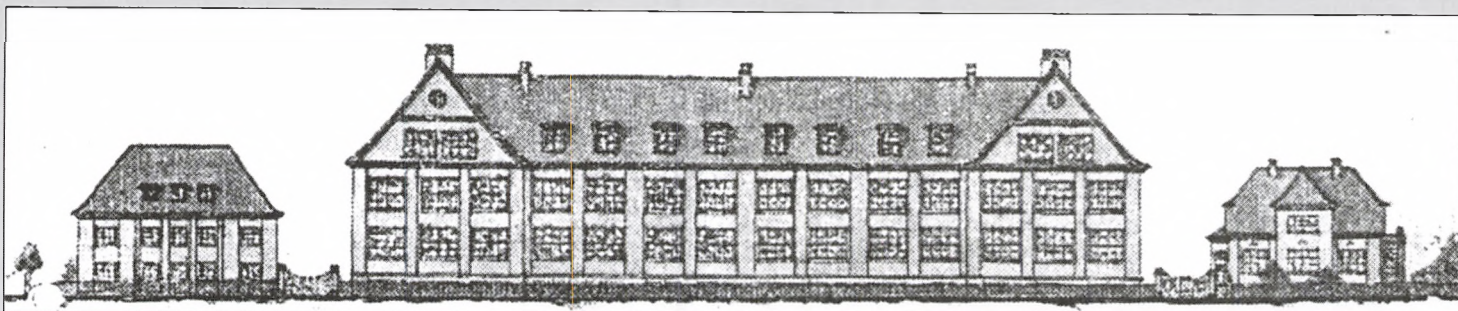
Anmodningen blev afvist, og børnetallet steg. I 1908 var der 249 børn i Viby Skole, og det var i 1913 blevet til 458, altså ca. 200 børn mere. Man

var nødt til at udvide skolen eller bygge en ny. Gennem grundejerforeningerne i Kongsvang, Rosenvang og Rosenvænget blev der ansøgt om, at den nye skole, der skulle bygges i kommunen, kom til at ligge mellem Kongsvang og Rosenvang, og man brugte som begrundelse, at antallet af skolepligtige børn i området var ca. 220 børn, og det var næsten lige så mange, som der havde været i hele Viby i 1908.

Også denne gang blev ansøgningen afvist, og i 1917 blev den såkaldte "Røde Skole" ved Viby Skole taget i brug.

Børnetallet blev ved at stige, og på en generalforsamling i Rosenvang Grundejerforening i 1923 hedder det, at fællesbestyrelsen for grundejerforeningerne havde henstillet til sognerådet om at erhverve en grund til en eventuel ny skole.

Denne gang var sognerådet ikke afvisende. Men hvor skulle skolen ligge? Gårdejer Leth Espensen, der havde udstykket både Rosenvænget og Rosenvang, havde kun 5-6 tdr. land tilbage omkring stuehuset, der lå ved Skovdalsvej

Rosenvangskolen på projektstadiet, 1926

ud for Hostrupsvej. Han ønskede at sælge dette areal til skolebyggeri, men sognerådet var ikke begejstret. Dels syntes man, at arealet havde en uheldig form - en meget spids trekant - og dels forlangte Leth Espensen, at det gamle stuehus skulle blive stående til brug for ham og hans familie, ikke alene så længe han og hans kone levede, men også så længe hans datter, der var ca. 40 år gammel, levede.

Rosenvangskolen bygges

I stedet for projekterede man efter en vedtagelse i 1925 en ny skole på Præstemarken på hjørnet af Rosenvangs Allé og nuværende Vilhelm Becks Vej (dengang Bisp Absalonsvej). Beboerne i Kongsvang protesterede. De mente, at det var dem, der havde børnene, så skolen burde ligge i Kongsvang og ikke ude på en bar mark syd for Rosenvang, hvor der ingen børn var.

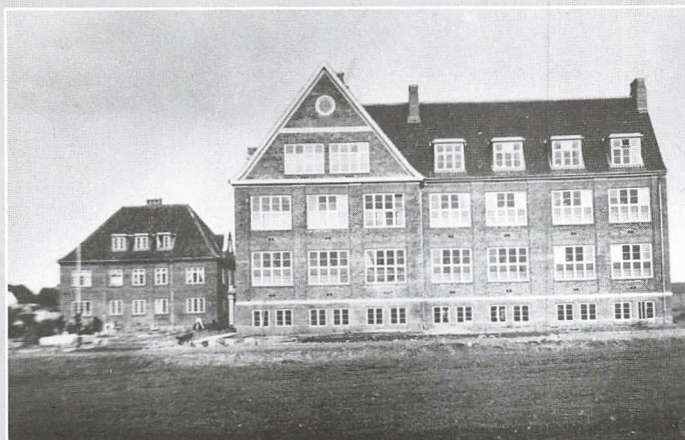
Sognerådet holdt fast ved beliggenheden på Præstemarken. Der blev udskrevet en arkitekt-konkurrence for de lokale arkitekter, og det blev Kongsvangarkitekten Ejner Høvring Nielsen,

der vandt. I kvarteret Rosenvangs 25-års jubilæumsblad fra 1926 kan man se en tegning af den projekterede skole: to gavlbygninger forbundet med en mellembygning, altså en tegning af skolen, som den ser ud nu. På hver side var der to selvstændigt beliggende bygninger.

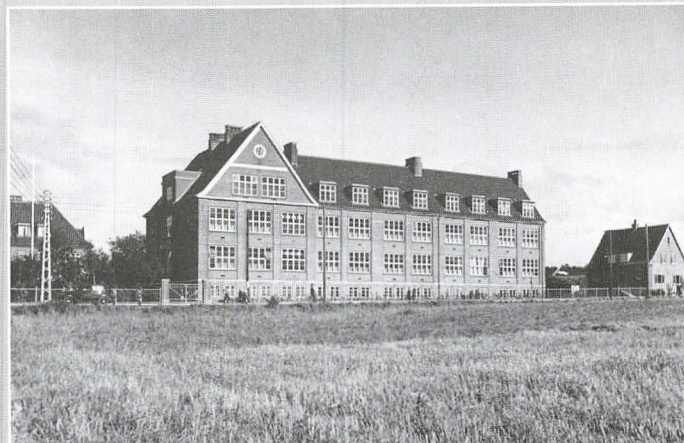
Så stor en skole var der ikke behov for på det tidspunkt. Man nøjedes med at bygge den gavlbygning, der ligger nærmest Vilhelm Becks Vej og så meget af mellembygningen, at det svarer til fire vinduer. Desuden blev den selvstændigt beliggende bygning ud mod Vilhelm Becks Vej med gymnastiksal og pedelbolig bygget.

Det var en flot skole, og selv om der kun var bygget ca. halvdelen af facaden, må det have set imponerende ud med en skole med to fulde etager, en høj kælder og tagetage på den bare mark.

1. april 1928 begyndte undervisningen med 276 børn i otte klasser. Skolen var meget moderne efter datidens forhold med bl.a. skolekøkken, som skolens dyreste rum. Det var en nyskabelse. Vi by Skole havde intet skolekøkken, så pigerne fra Vi by Skole måtte gå til Rosenvangskolen ad

Den nybyggede Rosenvangskole 1928. Første etape bestod af omtrent halvdelen af det oprindelige projekt fra 1926.

Rosenvangskolen 1939, tilbygget mod syd og nu også med overlærerbolig, der ikke synes helt så pompøs som projektudgaven

en vej, der var længere end nu, da broen ved Grundtvigsvej ikke var bygget. Samme tur, men modsat, måtte drengene fra Rosenvangskolen gå, når de skulle have sløjde, idet der ikke var bygget sløjdelokale på Rosenvangskolen.

Rosenvangskolens første år

Rosenvangskolen, som indtil ca. 1948 blev kaldt Rosenvang Skole, var i begyndelsen en almindelig 7-klaseskole, men allerede i 1929 begyndte den første realklasse, og skolen fik eksamensret i 1933. I en årrække var Rosenvangskolen ene om at have eksamensret i Viby Kommune. Både på grund af stigning i børnetallet og på grund af skolens status som eksamensskole blev den første udvidelse foretaget allerede i 1931. Facaden ud mod Rosenvang kom til foruden gavlbbygningen at

bestå af otte vinduer ud mod Rosenvangs Allé.

Kvarteret Kongsvang var næsten fuldt udbygget, da Rosenvangskolen blev bygget, men i Rosenvang og Rosenvænget var der stadig mange grunde med have eller sommerhus, som efterhånden blev erstattet af villaer. I Fredensvang lå den største bebyggelse - i alt 22 huse - i kvarteret "Fælleseje" (Balagervej), men i øvrigt var der kun lidt bebyggelse på Uraniavej og ved Observatoriet.

1930'erne

I begyndelsen af 1930'erne blev Gartneriet Skovdal udstykket, og kvarteret omkring Carl Jensens Vej blev bebygget, og i 1939 købte Viby Kommune Fredensgård og udstykkede grundene langs Rosenvangs Allé's østside, og Capellavej og Vegavej m. fl. blev til. Der blev lavet salgsmate-

*Husgerning oktober 1933,
Der undervises i den ædle
kunst at fremstille
Benløse fugle med kartof-
ler og brun sovs.
Dessert: Citronsuppe.*

riale, hvor områdets kvaliteter blev fremhævet med 10 fordele, bl.a.: ”Trambus til Byen hvert Kvarter” og ”Deres Børn har kun 5 Minutters Gang til den nye moderne Rosenvang Kommuneskole med Realafdeling”.

Elevtallet i Rosenvangskolen var i 1930 390 og voksede naturligvis i 1930’erne dels på grund af ovennævnte bebyggelse og dels på grund af udbygningen af eksamensafdelingen, og i 1937 var elevtallet vokset til 508. Sognerådsformand Jens Juul skriver i sin Vibyhistorie, at man havde regnet med en fortsat stigning, så udbygningen skulle fortsætte, men så kom der nogle år med

stagnation, således at elevtallet i 1941 var 508 ligesom i 1937. Men 508 elever var nu en del flere, end da skolen blev bygget i 1928, hvor der begyndte 276 elever, og lærerrådet foreslog på et møde den 1. december 1941 bygning af en ny gymnastiksal, da der for det kommende skoleår var budgetteret med 54 gymnastiktimer, en del flere, end der er plads til på en skoleuge.

Rosenvangskolen under besættelsen

Besættelsen med tyskernes overtagelse af Rosenvangskolen i 1943 udsatte imidlertid

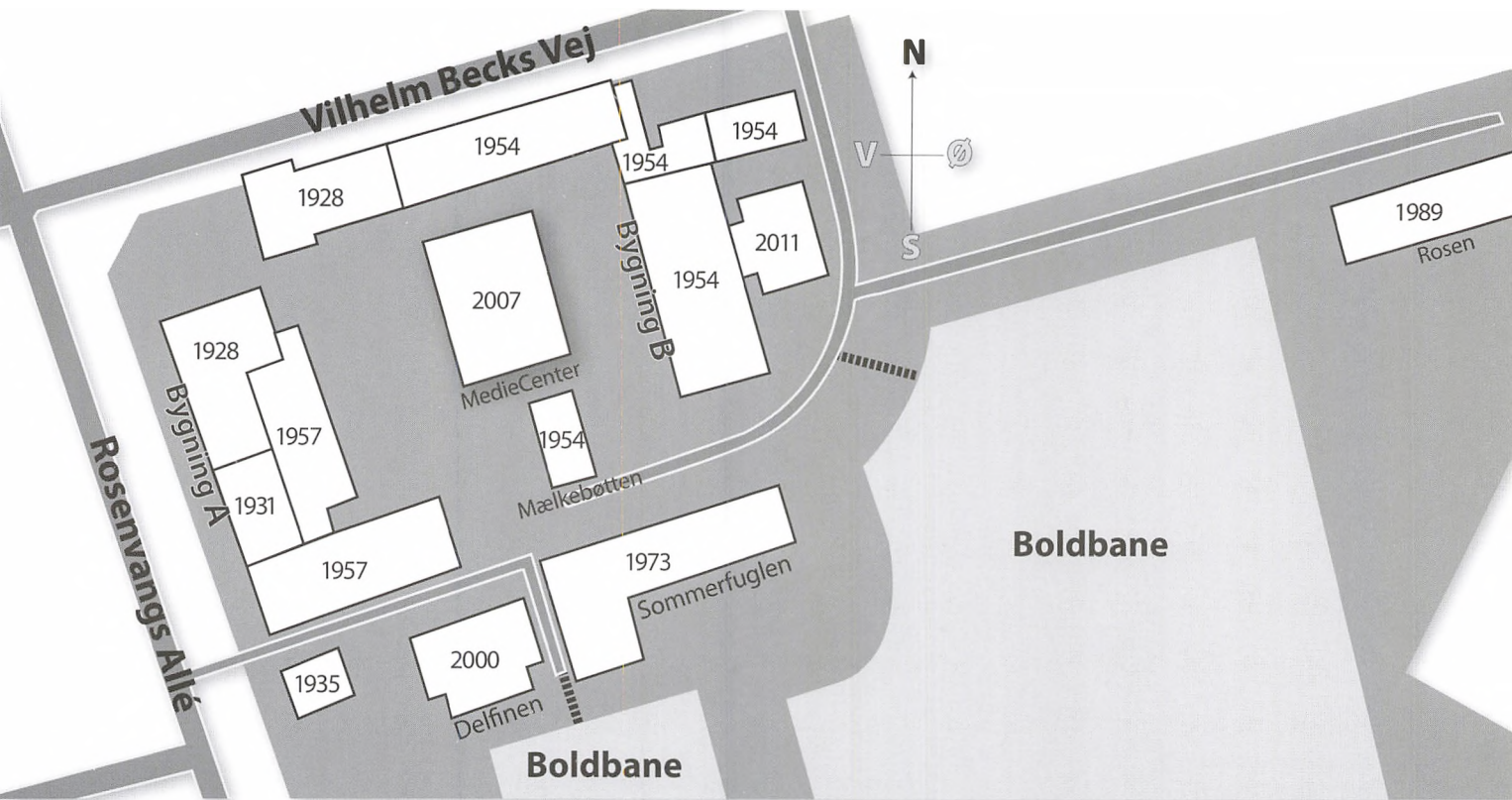

*Rosenvangskolen
indrullet i pigtråd
ca. 1944*

alle udvidelsesplaner. Eleverne kom fra august 1943 til at gå i Viby Skole, som herefter blev taget i brug til undervisning både formiddag og eftermiddag. Perioden med skolegang på Viby Skole fortsatte også efter kapitulationen 4. maj 1945, da Rosenvangskolen også husede flygtninge fra marts 1945 til 5. november 1945. Herefter trængte skolen til at blive sat i stand, hvor især gulvene havde taget skade, da de ikke var beregnet til sømbeslåede støvler, som de tyske soldater havde brugt (Se artiklen: Tyske flygtninge på Rosenvangskolen i Vibybogen 2009).

Udvidelser i 1950'erne

Med de 508 elever i 1941 var stagnationen slut. I 1942 var elevtallet vokset til 527. Stigningen fortsatte i løbet af 1940'erne, og især omkring 1950 gik det rigtig stærkt. 1949 viser således et elevtal på 569, 1950 på 623 og 1951 på 674, altså en stigning på mere end 100 elever på to år. Det var ikke fordi, der ikke blev arbejdet med planer om udvidelse af skolen i disse år. En artikel fortæller således på basis af lærerrådsprotokollen, at skolens arkitekt Høvring Nielsen på et lærerrådsmøde den 18. september 1948 gennemgik udvidelsesprojektet for lærerråd og skolebetjent,

Oversigt Rosenvangsskolens bygninger

1928	Bygning A med 4 vinduer ud mod Rosenvangs Allé og gymnastiksalsbygning, -langs Vilh. Becks vej.	1973	Sommerfuglen bygges til brug for børnehaveklaserne. Den rummer nu SFO.
1931	Tilbygning til bygning A med yderligere 4 vinduer mod Rosenvangs Allé.	1989	Rosen bygges til at huse fritidshjem, i en midlertidig træbarak, se 2007
1935	Overlærerbolig = inspektørbolig syd for bygning A.	2000	Delfinen bygges, kaldtes oprindelig "Fællesbygningen", da den rummede både undervisning om formiddagen og SFO om eftermiddagen.
1954	Bygning B til brug for små elever og to gymnastiksale. Desuden toiletbygninger med mellemliggende læskur. Disse deler skolegården mellem små og store elever.	2007	Den nordre del af toiletbygningen rives ned, og Mediecentret, der rummer bibliotek og faglokaler, bygges. Rosen tilknyttes skolen.
1957	Bygning A udvides mod syd med gavlbygning. Desuden tilbygning til Bygning A med Aulaen ind mod skolegården.	2011	Tilbygning til bygning B til brug for SFO. Aulaen bygges om.

og den 5. januar 1951 beder lærerrådet igen om, at sagen fremmes. Gymnastikhold på 40 elever, sanghold på 69 elever og en eksamensklasse på 36 elever argumenteres der med.

Endelig i 1953 begynder der at ske noget. Det fortæller årsberetningen for perioden 1. april 1954 til 31. marts 1955, men lad denne fortælle:

"Skoleåret 1954-55 har været præget af forventning, forventning om noget såre glædeligt, der skulle komme, nemlig fuldendelse og ibrugtagen af 1. afsnit af en hårdt tiltrængt udvidelse af skolen.

Den glade forventning tog sin begyndelse den 15. april 1953, da kontorchef G. Hendriksen i undervisningsministeriet over for repræsentanter for Viby Kommune og skoledirektionens embedsmænd mundtligt gav tilsagn om materialebevilling til udvidelse af Rosenvangskolen. Derefter fulgte forhandlinger om "hvor meget" og "hvordan", og den 3. december begyndte murermesterens folk at stille arbejdsskure op på skolens boldplads. Det var en af de meget store dage i skolens historie.

I tiden der fulgte, var skolens folk meget interesserede i vejrmeldinger. Ville vintervejret sinke eller helt standse byggeriet? Så optaget var vi af disse tanker, at vi næsten glemte at grue for det sidste skoleår i den overfyldte bygning.

Dette sidste "trængselsår" begyndte med 747 elever fordelt i 28 klasser, og undervisningen af disse klasser skulle besørges af 27 lærere og lærerinder. Til de 28 klasser rådede skolen kun over 13 almin-

delige klasseværelser, men værst var det dog, at man kun havde én gymnastiksal, og skønt det pligtige gymnastiktimental blev midlertidigt reduceret med ca. 45 pct., blev det dog nødvendigt at holde den daglige undervisning fra kl. 8 til kl. 17. Nogle forældre syntes, at det var for sent for børnene at komme hjem på dette tidspunkt, og skolekommissionen bestemte så, at dagens sidste 3 timer skulle afkortes, så skolegangen kunne slutte kl. 16.30. ..." Herefter fortsættes der med en beskrivelse af "Fra skolens hverdag".

Beskrivelsen af byggeperioden fortsætter i årsberetningen for skoleåret 1955-56:

"Det nye skoleår [1. april 1955] begyndte med 815 elever, fordelt i 33 klasser, og 34 lærere og lærerinder. De tilsvarende tal i fjor var 747, 28 og 27.

Skoleåret indledtes med festlige arrangementer i den gamle gymnastiksal i anledning af 150 årsdagen for vor store eventyrdigter H.C. Andersens fødsel. Frk. Benny Jakobsen fortalte om digterens liv og om hans værker. Hr. Knud Hansen og hr. N. Chr. Knudsen læste eventyr, og hr. Erik Lund ledede sangene, der blev sunget.

Derefter fik de elever, der nu skulle høre hjemme i bygning B, den nye store bygning mod øst med 15 klasseværelser og et lærerværelse, påskeferie, idet håndværkerne endnu ikke var helt færdige med de nye lokaler.

Rosenvangskolen 1957

Efter påske tog vi de 15 nye klasseværelser i brug. Da de to nye gymnastiksale og sløjdlokalerne endnu ikke var færdige, og vi endnu manglede 2. afsnit af den store udvidelse af skolen, var der ikke arrangeret stor indvielse. Repræsentanter for de lokale myndigheder var kommet til stede sammen med arkitekten for at overgive de nye lokaler til skolen, og vi lærere og elever, der skal nyde godt af de nye rum, fik derved lejlighed til at sige hjertelig tak for 1. del af den meget kærkomne udvidelse af skolen og udtale håbet om, at det må lykkes os på en god måde at udfylde de nye,

smukke rammer om skolearbejdet og behandle de lyse vægge og det fine inventar skånsomt.

Efter sommerferien, da også gymnastiksalene og sløjdlokalerne var gjort færdige, kunne eleverne så endelig få alle fag og timer, der er anført i undervisningsplanen, og de og deres forældre samt lærerne kunne fuldt ud glæde sig over de gode arbejdsplaner, som forøgelsen af lokaler havde givet mulighed for.

Sidst i august blev ca. 2/3 af de store elevers skolegård spærret af af hensyn til næste afsnit af byggeriet, der omfatter en betydelig udvidelse af

den gamle hovedbygning. Når dette byggeri er færdigt, forhåbentlig til 1. april 1957, vil vi bl.a. have en dejlig samlingsal til morgensang, større forældremøder, skolekoncerter og andre arrangementer, hvor vi samler en stor del af eleverne.”

Herefter omtales indretning af skoletandklinik og cykelparkering.

Årsberetningen for 1956-57 fortæller kun om forventninger til fremtiden, så vi går frem til årsberetningen for 1957-58:

.. ”Årets største begivenhed var festligheden, der afholdtes den 24. oktober i anledning af, at den store udvidelse af skolen, der påbegyndtes i 1953, og moderniseringen af skolens gamle lokaler var afsluttet. Eleverne fejrede dagen ved at møde til en kort ”time” om formiddagen, i hvilken de fik en redegørelse for omfanget af udvidelse og modernisering og for betydning heraf for elever og lærerpersonale, og inden de gik hjem fik de sodavand og wienerbrød. Om eftermiddagen mødtes medlemmerne af sogneråd og skolekommission, skolens personale og et stort antal indbudte gæster i skolens nye smukke samlingsal til et festligt arrangement med indvielses- og lykønskningstaler, sang af børnekor i forbindelse med optrin på salens scene og overrækkelse af gaver. Overalt i skolen var der pyntet med smukke blomster, der var sendt til skolen i dagens anledning.

Efter udvidelsen råder skolen over 30 alminde-

lige klasseværelser, 3 gymnastiksale med brusebad, baderum til renselsesbad, lokaler til træ-, metal- og småsløjd, læsestue, filmrum, skolekøkken, lokaler til sang, geografi, fysik og kemi, naturhistorie, tegning, intelligensundersøgelser og ordblindeundervisning samt et samtalerum. Desuden har skolelægen fået nye, gode lokaler, og der er indrettet skoletandklinik. Til lærerpersonalet er der indrettet 2 nydelige opholdsrum, et mindre i bygning B og et større i bygning A, der kan rumme hele personalet, ligesom der i den gamle gymnastiksalbygning er indrettet garderobe for rengøringspersonalet, og viceinspektørerne og skolens leder har kunnet rykke ind i smukke, nye kontorer.”

Herefter udtrykkes der stor glæde over samlingsalen, og det fortælles, at de gamle undervisningsrum havde fået flere lamper, var blevet malet og forsynet med lydregulerende plader i lofterne, ligesom der i såvel nye som ældre lokaler var installeret radio-, ringe- og kaldeanlæg.

Der findes flere tegninger af byggeriet i 1950'erne. Der er tegninger af bygning B, der viser, at den i september 1953 var projekteret til kun at være i én etage, men allerede i marts 1954 er der en tegning med bygningen i to etager, hvilket blev resultatet. Foruden tegningerne af bygningerne findes der også to plantegninger (oversigter over bygningerne og deres placering på grunden), en fra september 1953 og en fra juni 1955.

Af begge disse fremgår det, at skolegården skulle deles i to områder adskilt af en meget lang bygning, hvor der skulle være pigetoiletter i enden nærmest gymnastiksalene og drengetoiletter i den modsatte ende. Disse to bygninger blev forbundet af læskure, der var opdelt på langs, således at eleverne kunne komme i læ fra begge skolegårde, hvilket godt kunne være tiltrængt, da børnene skulle ud i frikvartererne i al slags vejr.

En sammenligning af de to plantegninger viser også forskelle. F.eks. var der på tegningen fra september 1953 tegnet særklasser ud for samlingsalen, hvilket der ikke var på tegningen fra juni 1955. Desuden er der forskel på de to tegninger vedrørende den gavlbygning, der skulle bygges på mod syd, og som betød, at facaden ud mod Rosenvangs Allé kom til at se ud som den projekterede i 1926. På plantegningen fra september 1953 havde gavlbygningen samme længde ind i skolegården som gavlbygningen ved den gamle pedelbolig, men det var i juni 1955 ændret, så bygningen mod syd kom til at rage et stykke ind i skolegården.

En anden forskel på de to tegninger er, at der på tegningen fra juni 1955 var en tegning af en bygning langs en lille boldbane mod syd, hvilket der ikke var på tegningen fra september 1955. Den lille bygning skulle indeholde garager, cykler, redskabsrum m.v. Bygningen blev senere brugt til metalsløjde og er nu bygget sammen med børnehavenklassen, der omtales nedenfor.

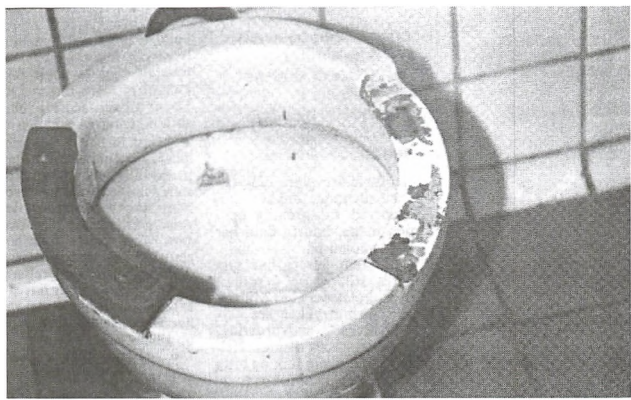
Årene efter den store udvidelse

Det voksende elevtal, der er omtalt ovenfor, skyldtes den kolossale udbygning, der skete i disse år. Kvarteret Fredensvang voksede således i årene 1946-1956 fra ca. 150 huse til ca. 450 huse, og i Kongsvang var der i samme periode blevet bygget etageejendomme på nederste del af Rosenvangs Allé og på Uffesvej.

Men elevtallet fortsatte med at stige og toppede i 1962 med 1113 børn i Rosenvangskolen. Medvirkende hertil var utvivlsomt det store etagebyggeri på Vilhelm Becks Vej og Kaj Munks Vej, mens børnetallet i de gamle kvarterer faldt. Tidligere sognerådsformand Jens Juul, der boede på H.C. Ørsteds Vej i Rosenvang, skriver således i sine erindringer fra 1964, at kvarteret nu var ved at blive et af de gamle kvarterer, som unge moderne mennesker ikke syntes om. Det passer med, at da vi kom til at bo i Rosenvænget i 1970, var der de første år slet ingen legekammerater til vores datter på tre år, men det ændredes senere.

Selv om børnetallet faldt med et par hundrede i løbet af 1960'erne, begyndte man at tale om en ny skole (Balagerskolen eller Vidtskueskolen) til aflastning af de tre eksisterende skoler i Viby (Rosenvangskolen, Viby Skole og Vestergårdsskolen, der er fra 1952), men da der blev bygget på fuld kraft i Søndervangskvarteret, blev den nye skole bygget der i stedet for.

Den eneste nybygning, der kom, var i 1972/73. Der skulle nemlig oprettes børne-

En udfordrende sag, 1987,

FOTO IB HANSEN

haveklasser, og til det brug blev der opført en bygning med to klasseværelser. De første elever begyndte her i begyndelsen af 1973 og kom kun til at gå i børnehaveklasse i en halvt år, og skoleåret 1973/74 var således det første hele skoleår. De to klasseværelser blev fuldt udnyttet med skolegang to hold i hvert klasselokale, det ene hold kl. 8-11 og det andet kl. 11-14. Det første hele år var der 77 børn i børnehaveklasserne, og det betød naturligvis en stigning i skolens samlede elevtal. Bygningen blev senere sammenbygget med bygningen med metalsløjde, og bliver nu brugt til SFO (se nedenfor). Den kaldes Sommerfuglen.

Rosenvangskolen i forfald

En så stor istandsættelse, som der foretoges på Rosenvangskolen i 1950'erne kan nemt blive en sovepude, og i 1987 skrev fem piger et læ-

Rosenvangskolen i forfald 1987

FRA SKOLEBLADET SPEKTRUM

serbrev, som blev bragt i Aarhus Stiftstidende den 22. marts 1987 med overskriften "Meget i forfald på Rosenvangskolen". De fortæller om vinduer, der var utætte, vinduesrammer, der

Det nye kompetencecenter

FOTO SEPTEMBER 2014: KURT BOCH ANDERSEN

rådne, og maling, der skallede af. Hertil kom dårlig belysning, og wc'er, der var så ulækre, at de fleste ikke ville gå på wc i skoletiden. Det ser ikke ud til, at læserbrevet fik nogen virkning, og artikler i Aarhus Stiftstidende 4. marts 1990 og 8. marts 1992 bekræfter Rosenvangskolens dårlige vedligeholdelsestilstand. Det skulle blive de fem pigers børn, der kom til at opleve istandsættelsen.

Kun en enkelt bygning blev bygget i forfaldsperioden, nemlig bygningen med den nuværende betegnelse "Delfinen". Den blev bygget år 2000 og blev da kaldt Fællesbygningen, da den både blev brugt til undervisning og til skolefritidsordning (SFO). Skolefritidsordningen havde på det tidspunkt eksisteret nogle år, idet den blev oprettet i 1991 med 40 børn, men den blev en voldsom succes og fik hurtigt stor tilslutning. I

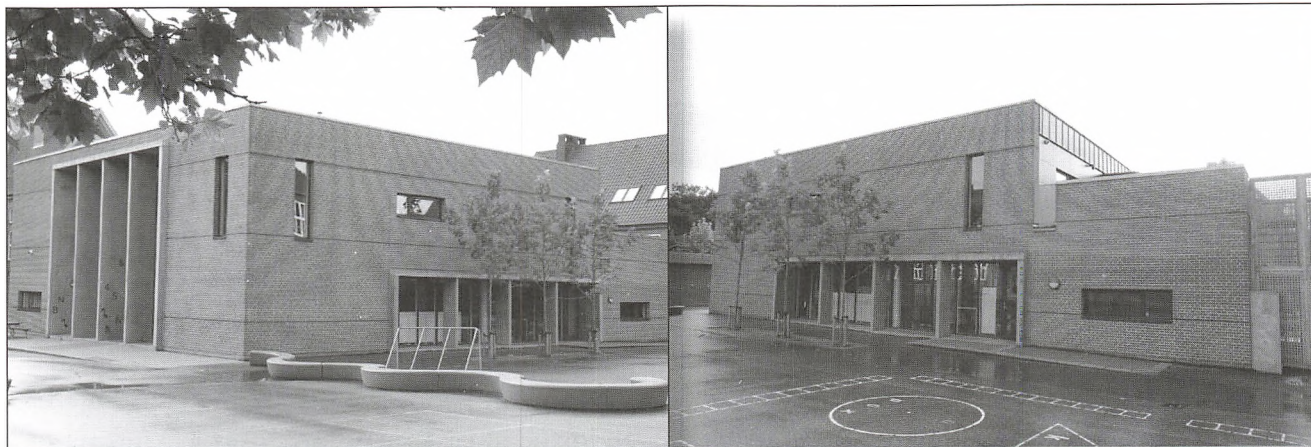
1999 var der således indskrevet 270 børn, så den her omtalte bygning var meget påkrævet.

Det er ovenfor nævnt, at skolens elevtal faldt i løbet af 1960'erne med et par hundrede (907 i 1971), men fik en stigning, da børnehaveklasserne kom. I slutningen af 1970'erne gik elevtallet ned til ca. 800 for at ligge nogenlunde stabilt i det meste af 1980'erne, hvilket må have skyldtes, at Rosenvangskolen havde et godt ry, og derfor modtog mange elever udefra, men så kom der igen en væsentlig nedgang, en nedgang, der betød et lavpunkt i 1992 med 666 elever. Herefter steg elevtallet igen og i jubilæumsskriftet i 2003 skrev jeg, at elevtallet på det tidspunkt var 898. De gamle villakvarterer, som moderne mennesker ifølge Jens Juul ikke ville bo i, var igen blevet attraktive at bo i for unge mennesker med skolesøgende børn.

Skolen istandsættes, nye bygninger kommer til

Endelig i 2005 skete der noget med bygningerne. I Aarhus Stiftstidende kan man den 28. februar 2005 læse, at Rosenvangskolen havde fået vinterfrakke på, da der skulle igangsættes et stort genopretningsarbejde med bl.a. nyt tag og nye vinduer.

Også et par nybygninger blev det til. Pigernes toiletbygning og læskurene i skolegården blev rykket ned, og i stedet blev der i 2007 opført en stor bygning midt i skolegården, hvor der i stueetagen indrettedes bibliotek og på 1. sal fysik og kemi-

Den nye biblioteksbygning/ Mediecenter fra 2007

FOTO SEPTEMBER 2014: KURT BOCH ANDERSEN

lokaler. Bygningen bliver nu kaldt Mediecentret. Drengenes toiletter blev ombygget til kantine, og navnet ændredes til Mælkebøtten.

Aulaen, som skoleinspektør Regnar Pedersen kaldte samlingssalen og var så glad for, trængte også til en ombygning, som foretoges i 2010. Scenen blev fjernet, og i stedet kom der et musiklokale med en foldedør. Længs den lange væg er der trin beregnet til at sidde på.

Sidste skud på stammen er en tilbygning til bygning B i 2011. Den bliver brugt til SFO. Til SFO hører i dag denne tilbygning, Sommerfuglen og den østligst beliggende bygning på skolens område "Rosen", der for nogle år siden blev bygget som fritidshjem, men som nu indgår i SFO.

I løbet 2000-tallet har Rosenvangskolen været ude for to forhold af væsentlig betydning for elevtallet.

Tilbage i slutningen af 1970'erne var der tale om, at Fredensvang syd for den store rundkørsel skulle udgå af skoledistriktet og overgå til Rundhøjskolen. Det blev behandlet demokratisk med høringer, og mange protester medførte, at Fredensvang fortsatte med at høre til Rosenvangskolen. Anderledes gik det omkring år 2000. Da skete det nærmest administrativt, ved at indskrivning af nye elever fra Fredensvang syd for den store rundkørsel overgik til Rundhøjskolen. Rosenvangskolen blev ganske vist orienteret, men på det tidspunkt havde Rosenvangskolen nok elever, så man protesterede ikke, selv om en enkelt påpegede, at det over en årrække ville betyde et fald på 200-250 elever.

Omkring 2005 skete der noget andet, der fik indflydelse på elevtallet. Rosenvangskolen

havde med succes gjort 10. klasserne boglige ved at styrke fagene dansk og matematik for at gøre eleverne mere rustede til gymnasiet, men nu ønskede Aarhus Kommune at lave 10. klassecentre. Skolen havde to 10. klasser og havde på det tidspunkt ikke mulighed for at udvide antallet, så resultatet blev, at Rosenvangskolen mistede sine 10. klasser.

Fremtiden

Begge disse forhold har medført, at Rosenvangskolen i skoleåret 2014/15 har et elevtal på 641, altså lidt mindre end i 1992. Prognoserne for elevtallet fremover ser ikke lyse ud, og der er ingen tvivl om, at skolen i dag og fremover godt kunne bruge de mange elever fra Fredensvang, der i dag hører til Rundhøjskolen.

Naturligt er det, at en nedgang på så mange elever har betydet, at der bliver frigivet lokaler, hvilket er afbødet ved, at Rosenvangskolen er blevet sæde for et såkaldt "Kompetencecenter for Læsning" (KCL). Centret hører til i den fløj, hvor der var fra 1928 var pedelbolig, og desuden hører der et såkaldt multirum (fællesrum) til centret. Det ligger øverst over den gamle gymnastiksal. Eleverne kommer fra hele Aarhus, og er der 10 uger ad gangen hvor de bliver undervist ca. 5 elever sammen. KCL startede i august 2009, og der er ca. 170 elever i forløb om året, men pga. at hver elev kun går på skolen 10 uger ad gangen, og mest har egne aktivi-

teter, er det begrænset, hvor meget de deltager i skolens liv, om end de kommer i skolegården og handler i Mælkebøtten.

Afrunding

Ovennævnte gennemgang af skolens bygninger viser en bygningsmasse med meget forskellige bygninger bygget over mere end en 80-årig periode. Siden 1990 har vi, der arbejder med Vibys lokalhistorie, fået lov til at deltage med en lokalhistorisk udstilling hvert år i forbindelse med skolens sensommermarked. Det har betydet, at vi har fået samlet en masse billeder ikke alene fra skolen, men fra hele skoledistriktet (og her medregner vi Fredensvang). Skulle der være nogen, der ligger inde med billeder, er vi fortsat interesserede. I dag kan vi skanne billeder, så det er ikke en hæmsko, hvis de sidder i et fotoalbum. Lysbilleder i ramme kan vi også skanne.

Kilder og litteratur:

Viby lokalhistoriske Arkiv:

Arkivfond med bl.a. tegninger og oplysning om elevtal

Årsberetninger 1955/55-1957/58

Avisudklip

Artikel i Spektrum 20.4.1978

Tove Glud Rasmussen og Steen S. Nørgaard: Bag Den Røde Låge, 1996

Oplysninger fra Rosenvangskolens nuværende og tidligere personale samt gamle elever ■

Kurt Boch Andersen

Viby IF - KB

Landspokalkamp på Viby Stadion 28. september 1954

Viby IF's førstehold i fodbold spillede i 1954 i Den Jyske Mesterrække, lige under 3. division. KB derimod spillede i Danmarks bedste fodboldrække, 1. division; og havde netop i sommeren 1954 vundet Danmarksmesterskabet, hvilket holdet også havde gjort i 1950, 1949 og 1948.

Disse to hold skulle mødes på Viby Stadion søndag den 28. november 1954.

Dette år var det første gang, at der spillede landspokalkampe i Danmark. Der spilles som i dag efter formlen "vind eller forsvind".

Viby havde tidligere slået FIF Hillerød 2-1, Brande 5-0 og Vejen SF 3-2. Som 1. divisionsklub kom KB først ind i turneringen i 4. runde, hvor klubben havde slået B 1901 med 4-0. Kampen mellem Viby og KB udspillede i 5. spillerunde eller ottendedelsfinalerne.

Før kampen.

KB's anfører Erik Køppen udtalte før kampen til Demokraten: "Mit kendskab til vore næste pokalmodstandere Viby er meget periferisk. Deres 0-9 mod Ikast sidste søndag må vel betegnes som en slem generalprøve for dem, og eftersom de tilhører en serie, skulle vi efter alt at dømme kunne klare denne opgave". Den kamp mod Ikast, som Køppen hentyder til, var en kamp i den jyske mesterrække, hvor Viby spillede med en debutantmålmand, som mildest talt ikke havde klaret sig godt. Derfor havde Viby IF fået overtalt den ellers afgående målmand Stanley Andersen til at vogte målet i den svære kamp mod KB.

Aarhus Stiftstidende skriver inden kampen, at KB vil udvise samme alvor som i en kamp mod mere jævnbyrdige hold og vurderer, at KB sandsynligvis vil bringe sig foran ret tidligt i kampen, og så vil give opvisningskamp med så gode angribere som Vagn Birkeland og Jørgen W. Hansen. Stiftstidende oplyser også, at Aarhus

**Viby - Viby - mas nu paa -
saa gaar K. B. helt i Staa**

De kan købe alt, hvad De mangler i Viby Tapet- og Farvehandel

Erhvervslivet støttede op om kampen. Her slogan og vinduesreklame fra Viby Tapet & Farvehandel.

Sporveje vil indsætte ekstra trambusser før og efter kampen, da man ved godt vejr forventede et stort rykind på Viby Stadion.

Vibys topscorer Ernst Holm udtaler før kampen, at man i Viby IF ikke er så store optimister at tro på en sejr over KB, men ..”kan vi blot give dette populære hold en god kamp, så skal vi være tilfredse”. Han tilføjer dog, at han selv tidligere har scoret hos KB’s stærke målmand Jørgen Johansen. Dette skete i Høveltelejren under en militær turnering. Og Ernst Holm udtalte, at han vidste, hvordan han skulle sætte bolden ind hos Jørgen Johansen. Konfronteret med denne udtalelse svarede Jørgen Johansen. ”Hvad er den af? Går han og røber militære hemmeligheder! Joe, det er rigtig nok, at han har scoret hos mig, men kun i et eneste tilfælde. Det var for resten på straffespark. Og når bolden smuttede forbi mig, var det vist nærmest, fordi jeg stod og tænkte på den nære hjemsendelse”.

Kampen på Viby Stadion.

Vejret søndag den 28. november 1954 blev ikke som forventet. Da dommer Carl Fr. Jørgensen fløjtede kampen i gang, regnede det, og det blev det ved med at gøre hele kampen igennem. Dette begrænsede tilskuertallet til 1354 betalende tilskuere.

I første halvleg 11. minut fik Vibys topscorer Ernst Holm bolden på KB’s banehalvdel og et temmelig frit løb med bolden ned langs midten af banen. KB’s forsvar, som mange gange var blevet kaldt landets bedste forsvar, fik ikke reageret hurtigt nok, og fra en afstand af omkring 20 meter fra målet skød Ernst Holm – og bolden havnede i nettet. Jublen på Viby Stadion ville ingen ende tage, og de regnvåde tilskuere faldt hinanden om halsen af begejstring. Et par minutter senere var Viby tæt på at øge forspringet, da Ernst Holm satte en hård heading ind mod KB’s mål, men det lykkedes KB’s målmand

Jørgen Johansen at fange bolden mellem sine knæ. Viby gik til pausen med en 1-0 føring, men der var stadig lang vej hjem i kamp mod det stærke KB-hold.

I anden halvlegs 7. minut får KB's stærke angriber Vagn Birkeland vristet sig fri af Leif Bonde og Ove Jensen og skyder på mål. Vibys målmand Stanley Andersen får pareret bolden, men kun så Vagn Birkeland på sit andet skud kan sætte bolden i nettet. Efter denne udligning pressede KB, og stemningen på stadion faldt fra udelte begejstring til udtalt bekymring. Hvor længe kunne Viby holde til dette pres?

Men det lykkedes Viby at afvise alle KB-angreb og at komme i offensiven selv. I anden halvlegs 28. minut spilles bolden fra Vibys Bjarne Dalsgaard til Elmer Jensen, som presses næsten ned til baglinjen af KB's Erik Laursen og Erik Køppen. Det lykkes Elmer Jensen at kæmpe sig fri, og fra en spids vinkel får han bolden sat ind i målet i modsatte side af Jørgen Johansen. Ny Viby-føring og vild begejstring hos tilskuerne, som for op og ned langs sidelinjen og dunkede hinanden i ryggen. De sidste 17 minutter af kampen foregik hovedsagelig på Vibys banehalvdel, og flere gange måtte Viby-spillerne sparke bolden ud af banen for at afværge faretruende situationer, og for mange tilskuere tikkede minutter langsomt, og kunne Viby holde føringen. Da dommeren langt om længe fløjtede kampen af, styrtede begejstrede tilskuere ind på banen,

"Stanley Andersen stod en fantastisk kamp mod KB. I baggrunden fra venstre Ove Jensen, Vagn Pedersen(KB) og Bjarne Dalsgaard."

og veteranen A.P. Jensen og målmand Stanley Andersen blev båret i guldstol til omklædningsrummet. Sensationen var sket. Mægtige KB var slået ud af pokalturneringen, og Viby IF gik videre.

Efter kampen.

I omklædningsrummet blev Viby-spillerne – optændt af begejstring over kampens resultat –

"Spillerne fra Viby, nederst fra venstre Norman Wendt, Stanley Andersen, Jørn Christensen, i midten Ove Jensen, Leif Bonde, Bjarne Dalsgaard, øverst Harry Sørensen, A.P. Jensen, Ernst Holm, Kaj Ove Christensen og Elmer Jensen."

nok lidt forbløffede over, at den første gratulant var KB's navnkundige træner Carl Skoma'r, som udtalte: "Tillykke med sejren, gutter. Den er Jer velfortjent og velundt, for I gjorde det rigtige. I gjorde ikke spillet vanskeligere end det skal være. På det vandt I retfærdigt". Erik Glümer, spilleformand, tilføjede: "Der er slet ikke noget at undskylde vort nederlag med. Som kampen i dag formede sig, var I de bedste. Tillykke".

Efter kampen var der kammeratlig sammenkomst for spillerne og indbudte gæster på Hotel Viby. Formanden for Viby Idrætsforening, Thestrup, bød velkommen, og der var taler af sogne-

rådsformand Gunnar Clausen, Erik Glümer fra KB, som overrakte et askebæger med KB's initialer som tak for den storslåede velkomst, man i Viby havde givet KB.

Den næste dag var der de store overskrifter fremme, både i de lokale århusianske aviser og i den landsdækkende presse. Vibys indsats blev rost som en virkelig holdindsats, og særlig fremhævet blev målmand Stanley Andersens indsats. Demokraten skrev, at uden Stanley Andersen havde Viby ikke kunnet vinde den kamp. KB blev også rost for at have taget nederlaget med værdighed og i god sportsånd.

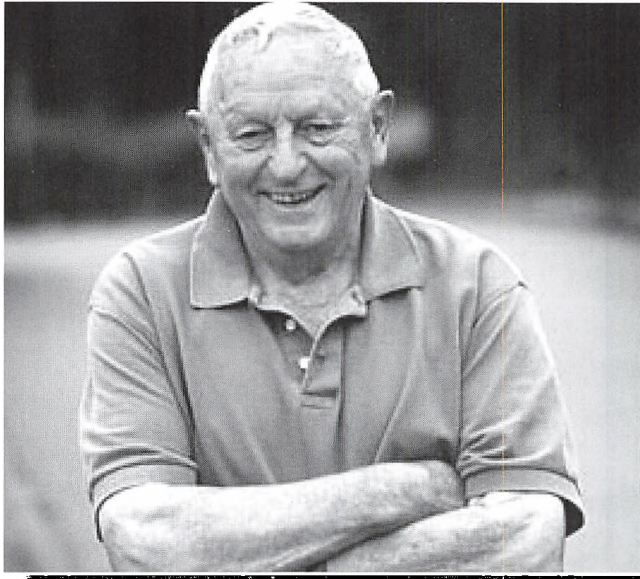
"Vibys angreb – fra venstre Harry Sørensen, A.P. Jensen, Ernst Holm, Kaj Ove Christensen, Elmer Jensen" mellem de mange ben ses Vestergårdsparken under opførelse.

Den videre turnering.

Efter vinterpausen var Viby klar til næste runde i landspokalturneringen i april 1955.

Modstanderen var denne gang OB, og respekten for Viby var efter sejren over KB steget,

ligesom OB måtte undvære sin farligste angriber Erik Nielsen. Alligevel lykkedes det for OB at komme foran efter to minutters spil, og resten af første halvleg betegnes som ikke særligt godt spil fra nogen af holdene. Efter et kvarters spil i

Ernst Holm

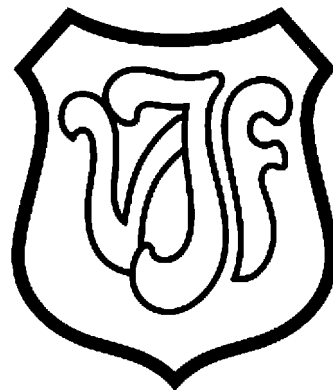
anden halvleg lykkedes det Viby at udligne, og anden halvleg bragte langt flere chancer end første halvleg. Halvandet minut før tid headede OB's Basset mod målet, hvor Stanley Andersen gik frem og halvklarede, men stødte sammen med OB's Erik Petersen, som efterfølgende scorede. Vibys spillere mente, at Erik Petersen havde begået frispark mod Stanley Andersen, og de blev efterfølgende støttet af linjevogteren Aage Sørensen fra AIA, som udtalte: "Jeg ville have dømt frispark i den situation. Erik Petersen skubbede forsætligt." Men dommer Jarl Hansen udtalte: "Jeg er sikker på, at jeg dømte rigtigt. Da Stanley Andersen ville løbe frem til Bassets hovedstød, løb han ind i Erik Petersen og væl-

tede. Det var ikke Erik Petersens skyld". Og det er jo som bekendt dommeren, som bestemmer, så Viby IF nåede ikke frem til semifinalerne.

Kampen var den sidste for målmand Stanley Andersen, som havde spillet for Viby siden 1942 og for A.P. Jensen, som havde spillet over 300 kampe for Viby.

Finalen i landspokalturneringen stod mellem AGF og Aalborg Chang. AGF vandt med 4-0, så pokalen kom i sidste ende til at stå på AGF-vej i Viby.

I 2010 – 56 år senere - mødte Viby IF igen KB's afløser FCK på Viby Stadion, men denne gang vandt FCK sikkert 4-1. Én af tilskuerne til denne kamp var Ernst Holm, som stadigvæk bor i Viby. Jeg har ved udarbejdelsen af denne artikel flere gange talt med Ernst Holm, og det er materialet i hans meget fine scrapbog, som ligger til grund for denne artikel. ■

Gerhardt Eriksen tidligere kronikredaktør på JP

Jyllands-Postens 50 år i Viby

Bilkørende fra Aarhus mod Skanderborg ad "den gamle landevej" bemærker sikkert på vej op ad Ravnsbjerg Bakke i øjenkrogen til højre en smuk gulstensbygning på en stor græsplæne med en imponerende flagstang og tænker nok: "Den har jo ligget der altid".

Nu har de fleste mennesker og ikke mindst unge nogle ret upræcise opfattelser af tidsforløb, så en del vil givetvis undres, når de får at vide, at Jyllands-Postens Hus – og det er det, vi her beskæftiger os med – rent faktisk i august 2014 kunne hejse flaget på den nævnte flagstang og derved markere, at avisen da havde boet på sine Viby-parceller i 50 år.

Og det er jo ikke så meget for en avis, der om få år, i 2021, fylder 150 år. Inden sin Viby-tilværelse havde Jyllands-Posten (herefter: JP) da også haft hele tre adresser. De første måneder fra bladets fødsel 2. oktober 1871 boede JP i det, der senere

blev et stort postkontor i Kannikegade. Men snart flyttede den da ret lille avis til Rosensgade nær Hotel Royal, hvor den blev boende til 1923, da et nyopført bladhus i Frederiksgade (nær den populære restaurant Maritza) blev taget i brug.

Under Anden Verdenskrig begyndte avisen på en vækst i oplag og annoncering, som allerede i 1960'erne gjorde, at huset var for lille.

Netop i 1960 havde JP fået en ny chefredaktør, Gunnar Henriksen, der snart gav udtryk for, at huset i Frederiksgade ud over at være for lille til både at huse mennesker og maskiner rummede "for meget psykologisk spindelvæv".

Gunnar Henriksen (GH) begyndte altså at se sig om efter en passende grund og kontaktede samtidig Aarhus Privatbank (som siden skiftede navn til Provinsbanken og senere blev til Danske Bank). Banken ville gerne låne JP penge til et nyt bladhus, og i foråret 1961 standsede GH ved et stykke jord, 63.000 kvadratmeter, på Ravnsbjerg Bakke i Viby. Grundens pris beløb sig til 10 kr. pr. kvadratmeter, mange penge dengang.

22. maj 1962.
 Første spadestik tages på
 Ravnsbjerg Bakke af
 H. Hansens ældste barnebarn,
 Hans Bjarne Hansen. Tilstede
 er også lillesøster Henriette
 og bagerst fra venstre: Gud-
 run Bjarne Hansen, arkitekt
 Herbert Jensen, civilingeniør
 A. V. Nielsen, civilingeniør Per
 Aarsleff, distributionschef H.
 Mai Rasmussen, chefredaktør
 Gunnar Henriksen og arkitekt
 K. Blach Pedersen

FOTO: "SIDER AF AVISENS HISTORIE" P. 349
 FORLAGET CENTRUM

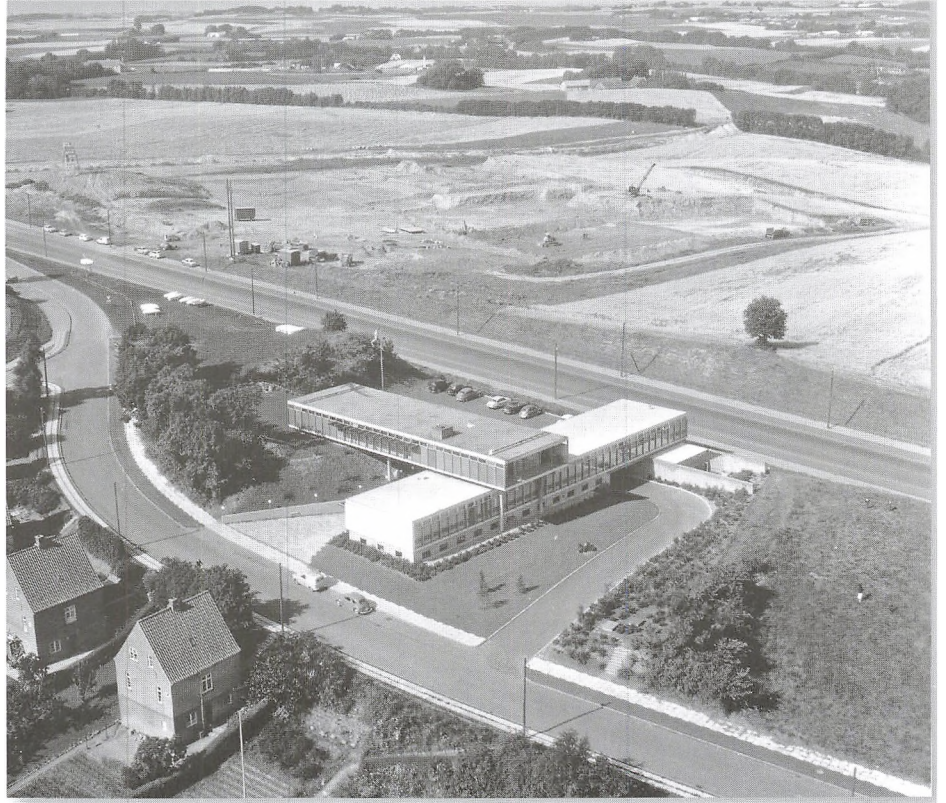
Ikke helt uden sværdslag

Det var da heller ikke let at få bladets bestyrelse med på idéen, navnlig bestyrelsens stærke mand, revisor Johs. Sjølland, var imod – han mente typisk for sin tids generation af ældre erhvervsfolk, at man hellere skulle udvide huset i Frederiksgade lidt efter lidt, som der var penge til.

Bestyrelsen var splittet på sagen og flere, heriblandt GH, truede med at trække sig ud. Men et kompromis blev fundet: JP nøjedes med at købe

33.000 kvadratmeter, mens Korn- og Foderstofkompagniet satte sig på resten, altså den grund Aarhus Kommune i dag bebor.

Arkitekterne K. Blach Petersen og Herbert Jensen blev sat på opgaven, og 22. maj 1962 blev første spadestik til det nye byggeri taget af Hans Bjarne Hansen og Henriette Bjarne Hansen, børnebørn af H. Hansen, JP's navnkundige redaktør og medejer 1927-56, i overværelse af arkitekterne og bestyrelses- og direktionsmedlemmer.

Jyllands-Postens byggeri er påbegyndt 1962. Forrest Karl Krøyers nye domicil.

Så blev der bygget og samtidig lagt planer for flytning af hele avisen – som i parentes bemærket undervejs skulle udkomme hver dag, som dagblade jo gør.

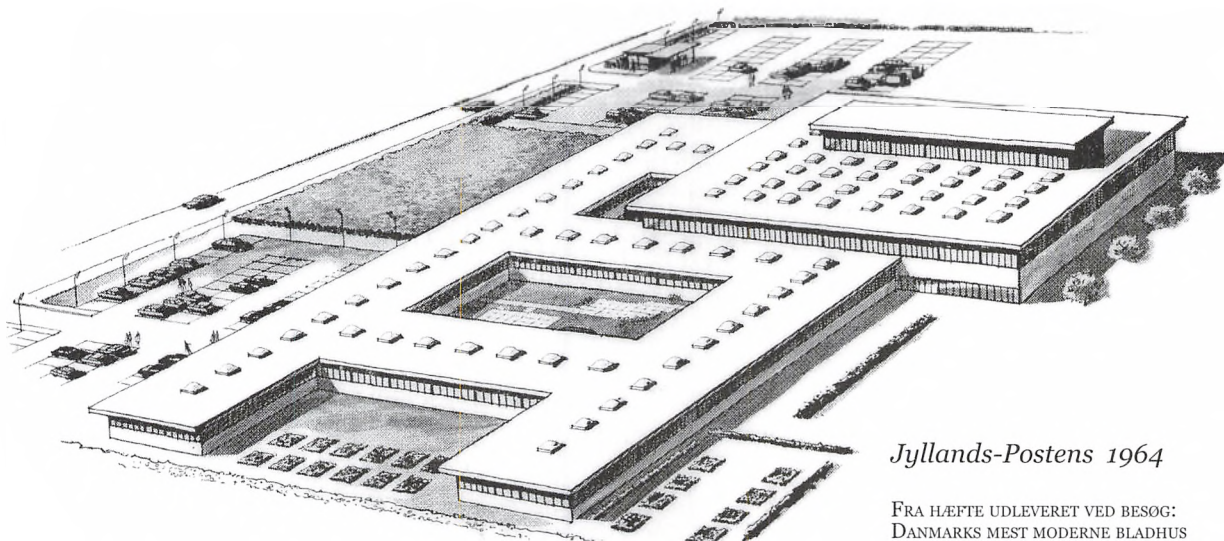
Bladets store rotationspresse måtte af gode grunde flyttes i etaper, og i en periode kunne JP derfor kun trykke 32 sider ad gangen – dengang var en avisside i ”broadsheet”, altså det nu lidt gammeldags ”store format”.

Det medførte, at JP i en periode som noget

hidtil nyt, blev trykt i flere sektioner.

Men 19. april udkom der en søndagsavis på 72 sider, en rekord i de tider.

Tre måneder senere foregik trykningen udelukkende i Viby, men 17 tunge sættemaskiner stod endnu i Frederiksgade, hvorfra de 5. september flyttedes til huset i Viby. Alt foregik med militær præcision, også da sættemaskinerne (med flydende bly i!) blev anbragt på hver sin lastbil og kørt til deres nye hjemsted.

Jyllands-Postens 1964

FRA HÆFTE UDLEVERET VED BESOG:
DANMARKS MEST MODERNE BLADHUS

Rent faktisk udkom søndagsavisen præcist, og det samme gjorde mandagsavisen, osv.

Nye tider, nye muligheder

Et blik på et luftfotografi umiddelbart efter færdiggørelsen af bladhuset viser, at det målt med nutidens alen ikke var særlig stort, så da JP's oplag og sidetal fortsat voksede, blev et antal udvidelser (hvoraf vi her må nøjes med de største) nødvendige.

Disse var også en følge af, at bladhuset efterhånden med et senere udtryk udviklede sig til et mediehus – det kom efterhånden ud over avisen til at huse et bogtrykkeri: Scanprint, et bogforlag: Centrum, en fjernsynssender: TV33, og et pædagogisk værksted: Mediariet til fornøjelse for tusinder af skolebørn. Flere af underfore-

tagenderne flyttede senere ud, bl.a. fordi der stadig ikke trods udvidelserne var plads til dem.

Udvidelser

Første udvidelse af huset kom under GH's efterfølger, Ole Bernt Henriksen (1972-74), i form af en fløj ud mod og parallelt med Grøndalsvej med plads til den efterhånden ret ekspanderende annonceafdeling, der nu kom til at bo i et imponerende kontorkontorlandskab med et hav af støjende skrivemaskiner – computerne måtte lige vente et par år.

Men også redaktionen havde manglet plads. I august 1977 kom spaden igen i brug, da udgravningen af en helt ny kontorfløj ud mod Skanderborgvej indledtes. Hele 60 enkeltkontorer var resultatet, til glæde navnlig for medarbejdere på kulturredaktionen og forbrugerredaktionen, der

arbejdede for to felter, der fik større og større betydning for avisens indhold.

Oplaget blev ved med at stige under chefredaktørerne Laust Jensen og Asger Nørgaard Larsen, og det fik følger i 1985, da Laust Jensen, nu formand for bladets bestyrelse, en kold januardag tog første spadestik til en ny trykkerifløj. Den gamle Goss-rotationspresse fra Frederiksgade skulle nu afløses af en hypermoderne presse fra Schweiz, Wifag.

Den krævede god plads, og samtidig med, at bygningen til den blev til, og den store ”duplikator” installeredes, fungerede Goss-pressen i bygningen ved siden af, så avisen kunne trykkes hver nat.

Samme år havde Laust Jensens afgang betydet, at bladet skulle ledes af tre chefredaktører: Nørgaard Larsen, Nils Thostrup og Tor Tolstrup, og for at finde plads til dem opførtes, også i 1985, en direktionfløj ud mod Grøndalsvej.

Når frases Mediariet, som blev skabt som en gave til JP i anledning af 125 års jubilæet i 1996, havde den sidste udvidelse af huset hermed fundet sted.

Viby på verdenskortet - ”Fort i Viby”

Men ikke den sidste nødvendige ”forbedring” af huset, og den indtraf i 2006 i anledning af den noksom berømte Muhammed-krise, der - som mange mindes - tog sin begyndelse 30. sep-

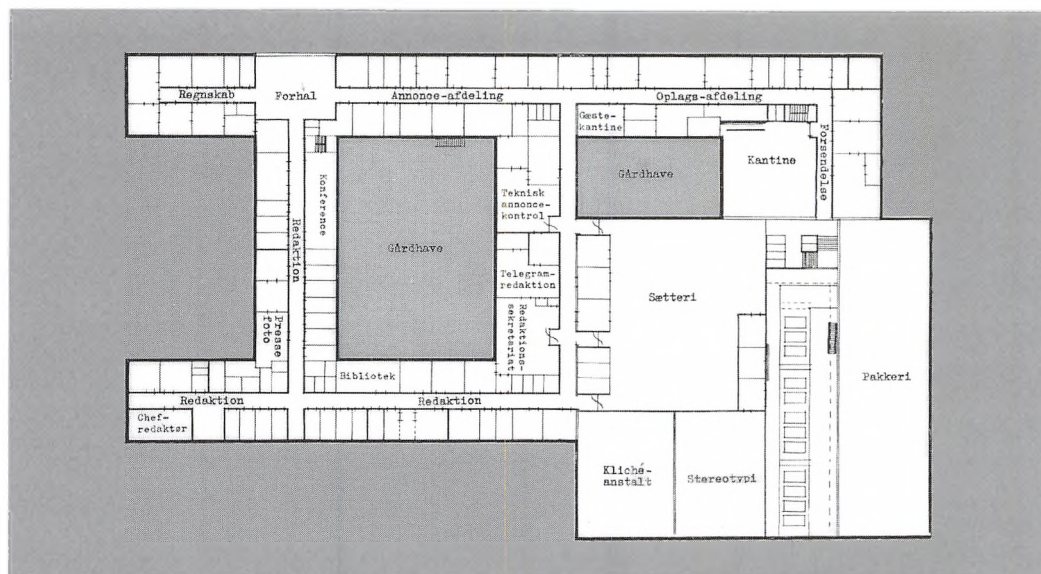
tember 2005 med bladets offentliggørelse af 12 tegninger, hvoraf nogle forestillede profeten Muhammed, som tegnerne (fire af dem JP’s egne) forestillede sig, han må have set ud. Meningen med tegningerne var at slå et slag for retten til at ytre sig, også i stregtegninger, men som alle vel husker, kom en verdensomspændende strid til at handle om muslimers krænkelse på deres profets og deres religions vegne.

Det gav sig udslag i et hav af voldelige aktioner i mange lande, og 31. januar 2006 ramte vreden huset på Grøndalsvej i form af en advarende melding fra politiet.

Klokken 17,10 blev huset evakueret, efter at en bombetrussel var modtaget i receptionen: ”Jeg vil fortælle dig, at der vil springe en bombe – 10 minutter,” lød det på engelsk til omstillingsdamen, og snart efter stod der en besked på alle computerskærme i huset:

”Emne: ALARM BOMBETRUSSEL – ALLE FORLADER HUSET. Direktionssekretariatet.”

200-300 var stadig i huset, og alle stod snart efter småfrysende på parkeringspladsen, hvor en politiassistent opfordrede alle til at gå over i Ravnsbjerg Kirke. På vej over Grøndalsvej udvekslede nogle journalister ironiske bemærkninger om, at en kristen kirke således gav husly til ofrene for en muslimsk aktion. Kirkens menighedsrådsformand og en af præsterne serverede kaffe og småkager til alle, mens politiet gennemgik bladhuset – uden at finde noget mistænkeligt.

*Jyllands-Postens 1964,
plantegning*

FRA HÆFTE UDLEVERET VED BESØG:
DANMARKS MEST MODERNE BLADHUS

Avisen kom til tiden næste morgen, kun et enkelt tillæg måtte vente til næste dag.

Det blev ikke sidste gang, der rettedes trusler mod JP's hus, der måtte tage afsked med de dage, da enhver besøgende uden videre kunne gå gennem receptionen og fortsætte til det sted i huset, hvor han havde ærinde.

De nævnte aktioner og en lang række trusler mod huset igen - og mod enkelte medarbejdere - medførte, at bladhuset blev omkranset af trådhegn foruden flere foranstaltninger som spærringer af indgange med kampesten og betonblokke, ligesom adgang til huset kun kunne foregå gennem en speciel dør, som kun kunne åbnes inde fra huset.

Det hele skete efter JP's fusion 2003 med Po-

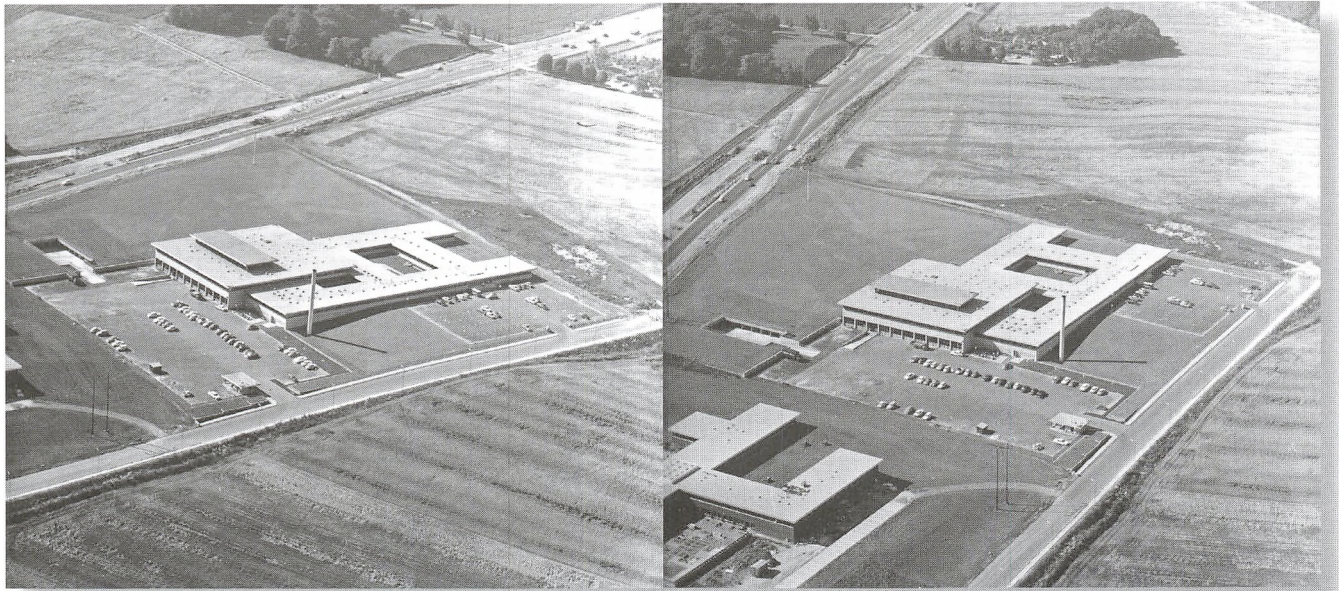
litikens Hus og publikationerne, der produceres her, så også Politikens Hus på Rådhuspladsen i København måtte sikres – alt under ledelse af en nyansat sikringschef.

Bladhuset i Viby var blevet til "Fort Jyllands-Posten".

Nordgrunden

Lidt fra – på den anden side af Grøndalsvej – ligger i dag en parkeringsplads, som mest bruges af besøgende, der således slipper for det besvær, det medfører, hvis de vil have bilen ind på det nævnte fort.

Vi taler her om det stykke jord, der i JP-sprog kaldes "Nordgrunden". JP har igennem mange år gjort forsøg på at få lov til at købe området, men

Her ses det færdige resultat i to forskellige vinkler, 1964. Det ses at Skanderborgvej samtidig er under udvidelse til 4 spor.

naboerne, ikke mindst Viby Andelsboligforening, sagde nej, og så blev området liggende ubrugt – bl.a. med den begrundelse, at der var tale om et naturskønt, rekreativt område – hvor man yderst sjældent traf på et naturnydede menneske.

Men i 2007 fik JP omsider lov til at købe arealet, som altså blev parkeringsplads.

Indskrænkninger

To år efter skete endnu en ændring ved JP-huset, som ikke var synlig udefra.

Hele situationen på dagbladsmarkedet var ændret så drastisk, at det måtte få følger også for JP. Vi taler her om den voldsomme nedgang i avisernes oplag, som mærkedes alle steder – føl-

ger af fjernsynet, internettet, gratisaviserne samt økonomisk afmatning og annoncenedgang. På aviserne betød det også afskedigelser og andre indskrænkninger.

I JP Politiken-koncernen drog man bl.a. den konsekvens at nedlægge trykkeriet i Viby – trykning har fra oktober 2009 fundet sted i Politikens trykkeri i Erritsø, hvorfra aviserne distribueres til læsere og kiosker.

Tilbage i huset er der nu rigelig god plads til et stærkt reduceret personale, der til gengæld glæder sig til en ny avistilværelse, når et bladhus står klar på havnen i Aarhus.

Kapitlet om JP i Viby kan med andre ord snart afsluttes, ■

fra **Arkivskuffen.. 1956**

Aarhus Stiftstidende 23. marts 1956

I vinteren 1955-56 var der en del borgere i Viby Kommune, som klagede over dårlig vejbelysning. Dette erkendte Sognerådet, men som sædvanlig var der ingen penge i kommunekassen, hvorfor "Rådet", greb til den løsning, med at forhøje skatten. Dette fik "Rimus" til at skrive følgende rim:

Det blev forleden gjort bekendt
For hver en Vibyborger,
at byen får en ny procent
og ekstra skattesorger.
Vel giver det lidt strenge kår,
som mange går og frygter,
men for de rare penge får
man nye gadelygter.

Man var jo nok så gerne fri
for ekstra skattegysning,
men snart vil skatten skues i
den rigtige belysning.
Så der er ingen grund til fnys,
om også skatten trykker.
Husk på: Hvor der er meget lys,
er også stærke skygger.

Hvad sol er for den sorte muld,
er lys for muldets frænde,
og alle goder koster guld.
Det må man anerkende.
Snart lygterne vil lyse fred,
så glem den mørke lune,
og det er skønt at lignes ved
en veloplyst kommune.

"Rimus"

fra **Arkivskuffen.. 1954**

Aarhus Stiftstidende 30. september 1954

Hver lørdag inden kl. 11 skal gaden være fejjet

*Nyt renholdelsesregulativ udarbejdet
for forstæderne*

Enhver grundejer er forpligtet til ud for sin ejendom at renholde fortov eller gangsti, cykelsti, rendestene og kørebane såvel på private som offentlige veje, så ofte som politiet finder det nødvendigt, dog mindst én gang ugentlig, hver lørdag inden kl. 11

Således lyder et uddrag af det nye renholdelsesregulativ for Aarhus' forstæder, som kommuneingeniørerne i kommunerne har udarbejdet, og som nu forelægges sognerådene til vedtagelse.

Regulativet, der skal afløse bestemmelserne fra 1941, kræver megen påpasselighed af grundejerne. En af paragrafferne lyder: Alle fortove eller gangstier, cykelstier, rendestene og kørebaner skal holdes fri for ukrudt. Under renholdelsen er indbefattet opsamling af glasskår, strå, papir, visne blade o.s.v.

Straks efter snefald påhviler det grundejerne at holde fortove og gangstier opkastede og farbare.

I glat føre skal der være strøet sand eller aske. Tilsynet med regulativets overholdelse påhviler politiet, og overtrædelser straffes i lighed med overtrædelse af politivedtægten.

Henning Bøtke

Viby Brugsforening

Kongevej 18, 1910 - 1973

Foreningen blev stiftet den 21. januar 1910 på Afholdshotellet i Viby og havde fra starten 33 medlemmer. På den stiftende generalforsamling valgtes sæbemester C. Reinhold Mikkelsen som formand. Han blev faktisk allerede valgt i 1909. Nemlig som formand for et undersøgelsesudvalg, der også fik fremstillet et sæt vedtægter, der blev vedtaget på den senere generalforsamling.

To måneder efter stiftelsen købte foreningen købmand Anton Jacobsens ejendom på Kongevej for et beløb på kr. 11.675. Her var nemlig en god stor kælder og en sidebygning med hestestald og vognport.

Den 20. maj 1910 åbnede den første forretning for medlemmer og ikke- medlemmer. Medlemstallet var steget til 42, og allerede året efter var dette steget til det dobbelte. Det første års omsætning beløb sig til kr. 44.000, og der blev

udbetalt 6 % i dividende. Det betragtede formanden som et godt resultat. Brugsens første uddeler var Jens Brandt, og han virkede efterfølgende i 42 år.

En liter akvavit kostede 38 øre, og den første margarine fik man fra Otto Mønstedts Margarinefabrik. En hl. koks kostede kr. 2,80, og vognmand Mogensen fik kr. 130 om året for kørsel med varer.

I 1912 blev man andelshaver i Viby Elektricitetsværk. Dette år måtte man allerede udvide bygningen for kr. 4.200 efter tegninger tegnet af muremester Gjerrild. For dette arbejde fik han kr. 82, og så var det incl. eftersyn under byggeriet.

På generalforsamlingen i 1913 kunne formanden Fr. Voigt ikke forstå, flere ikke ville være medlem af foreningen. Arbejderklassen kender da ellers normalt til sammenhold.

I 1916 valgtes lærer O.P. Asholt som foreningens formand. En post han sad på frem til 1942. Da Voigt i 1916 overtog kassererhvervet, var

*Jacobsens hus, som
Viby Brugsforening
startede i 1910*

der i kassen kr. 104,32. Dette skyldtes nok først og fremmest, at varelagerets værdi fra 1915-16 steg med kr. 3.500 til kr. 12.900. Ved samme lejlighed besluttedes det, at han og bogholderen i samlet løn skulle have 1 % af almindelige varer og 1/2 % af grovvarer, fordelt med 4/5 til bogholderen og 1/5 til kassereren.

Selv om uddeleren i 1916 har fået et dyrtidstillæg på kr. 20 pr. måned, meddeler han året efter, at han vil rejse, hvis han ikke får lønforhøjelse, da der kun bliver kr. 932 om året til ham selv, når han har afholdt udgifterne bl.a. til personalet, som han skulle lønne.

Hans løn fastsættes derefter til 5% af butiksvarer, 2 % af grovvarer, 1 1/2 % til svind og kr. 1.500 til udbringning af varer til medlemmerne.

Det havde tidligere kostet 1 kr. at blive medlem, og såvel for lettere at få nye medlemmer som på grund af dyrtiden nedsattes dette beløb til 50 øre.

I 1917 hjemtages 5 vognladninger med brænde fra statens skove. Prisen var kr. 14 pr. rummeter.

I 1922 anskaffes en petroleumstank, hvilket fortæller noget om, at elektricitet endnu ikke var noget for enhver.

*Viby Brugsforening.
I huset til venstre var
Købmand Jacobsens
forretning. I 1912
blev det tilbygget
med huset til højre.*

Lokalerne bliver udvidet

Allerede i 1923 måtte man i gang igen med murskéen. En ny udvidelse kostede foreningen kr. 8.000.

I 1927 bestilles det nye brugsforeningsblad til medlemmerne på foreningens regning – en linje der blev fastholdt de følgende år.

Det ser ud til, at lærer Asholt, der var blevet formand i 1916, også havde fungeret som regnskabsfører fra omkring 1920, et hverv han varetog frem til 1935, da Carl Feder blandt 38 ansøgere blev valgt til regnskabsfører for en løn af kr. 3.400 årligt til en begyndelse. Fra

1928 fører uddeleren kassebogen, og der blev valgt en ny kasserer efter Voigts død i 1928.

Allerede i 1929 foretog tømrermester Grosen en ny ombygning af lokalerne, da man igen manglede plads. Den kostede kr. 4.500 Maler Poulsen gjorde arbejdet færdigt for kr. 200.

I slutningen af 20'erne opstod der problemer, fordi mange medlemmer skyldte penge. I maj 1928 sendte bestyrelsen en trykt rykerskrivelse til ikke færre end 19 medlemmer. Selv om det samtidig blev besluttet, at gælden skulle forrentes med ½ % pr. måned, hjalp det ikke. Efter næsten hvert bestyrelsesmøde blev

21. november 1936.
 Det hus, som Viby
 Brugsforening star-
 tede i, er rykket ned og
 huset er udvidet, men
 tilbygningen fra 1912
 eksisterede fortsat i
 1936

der sendt skrivelser. I løbet af et år blev det til 143 breve – og det blev ved. Dette problem blev aldrig løst og voldte til tider foreningen likviditetsvanskeligheder.

Ny bygning

I 1936 rev man hele bygningen ned og byggede en helt ny brugs på samme sted. Den er i øvrigt stort set den bygning, der fik lov til at stå, til nedrivningen blev en kendsgerning i 1970. Byggeriet var i dialog med Viby Forsamlingshus, det senere

Hotel Viby. Den helt nye bygning blev opført af fortrinsvis lokale håndværkere.

Nogle små lokaler i den ene ende af den nye bygning blev i øvrigt udlejet til Viby Sygekasse, og da Viby Sygekasse senere flyttede til nye lokaler på det nye Viby Folkebibliotek, overtog barbermester Olsen de små lokaler.

I 1935, 25-året for Brugsens oprettelse, var omsætningen ti-doblet til ca. kr. 440.000, og der blev på daværende tidspunkt udbetalt 9 % i dividende til medlemmerne. Samme år blev det

Tilbygningen fra 1912 blev rykket ned i 1954 og erstattet af en udvidelse af bygningen fra 1936. Billedet viser Viby Brugsforening, oktober 1970. Hotel Viby er rykket ned, så der er blevet plads til reklamer på gavlen.

solidariske ansvar ophævet.

Da foreningen holdt generalforsamling på Hotel Viby i december 1945, var der ikke fyret i salen, men formanden lærer Asholt gav udtryk for sin store glæde over krigens ophør og udtalte videre, at vi havde grund til at være taknemmelige, fordi vi under krigen ikke led nogen nød takket være det danske landbrugs høje stade.

Regnskabsfører Carl Feder døde i 1946, og

som hans efterfølger valgtes Charles Th. Jørgensen, der blev afskediget i 1950. Asholt, der var gået af som formand to år tidligere, trådte til og kunne et par måneder senere aflevere et perfekt bogført regnskab.

Vendepunktet

Den 8. december 1948 var et vendepunkt i foreningens historie.

O.P. Asholt, der blev formand i 1916, aflagde

Interiør 1912

sin 33. årsberetning, hvor han bl.a. sagde, at "man bør tænke på, at brugsforeningen er vores egen forretning", og han omtalte det glædelige i den solide økonomi, der kendetegnede foreningen. Deri havde han selv en stor andel. Det kalder på respekt, når en mand kan følge med i udviklingen i over en menneskealder og styre foreningen igennem to verdenskrige og økonomiske nedgangsperioder, samtidig med der investeres i bygningsændringer, og byggeri og omsætning mangedobles.

Heldigvis var der en afløser klar. A. Kjærsgaard Hansen, der i 9 år havde været medlem af bestyrelsen, blev valgt med akklamation og ledede arbejdet til sin død i 1963.

Foreningens 40 års jubilæumsfest blev fejret på hotellet med 340 gæster og taler af højskoleforstander Silian Bjerre. For dem, der ikke var plads til, blev der senere arrangeret filmforvis-

Personale m.fl. foran forretningen ved 25 års jubilæet i 1935

ning. Til den kom der 115 medlemmer.

I 1948 træffes der også aftale med bagermester Olesen på den anden side af vejen om levering af frisk brød. Den tidligere leverandør var ustabil og kom i øvrigt først sidst på dagen.

Nye filialer

I slutningen af 40'erne ekspanderede foreningen. Man etablerede en filial i Viby Andelsboligforenings byggeri på Øster Allé. Den blev taget i brug 1. maj 1949. Forretningens første uddeler var en mangeårig medarbejder på Kongevej, nemlig Ove Johansen. Da han senere startede egen butik i Randers, blev han erstattet af 1. manden på Kongevej - Laurits Kristensen, han styrede butikken, til den lukkede. I 1950 blev mejeribestyrer N.M. Mikkelsen ansat som regnskabsfører. Han virkede til 1964, hvor FDBs regnskabscentral overtog arbejdet. Dette år forsvandt også dividenden.

I 1952 åbnede også en filial i Kongsvang. Den havde først adresse i en ejendom på Skanderborgvej. Den ejendom blev senere revet ned på grund af Skanderborgvejs udvidelse, så derfor flyttede Brugsen over i Boligforeningen Vesterbos byggeri på Rosenvangs Allé. Afdelingen i Kongsvang blev hele tiden, frem til den lukkede igen, ledet af uddeler Walther Madsen.

Samme år overtog Brugsens første mand på Kongevej, Ludvig Pedersen, jobbet som uddeler efter Jens Brandt. Ludvig Petersen blev valgt ud blandt 95 ansøgere. Brandt havde haft jobbet siden 1910, og i hele perioden passet opgaven til alle medlemmers store tilfredshed.

I 1954 fik personalet på Kongevej en spisestue, man fik køledisk i forretningen, og en el-regnemaskine til kr. 3.000 kom på kontoret.

Selvbetjening havde længe været på tale. Foreningen fik kr. 30.000 i Marchallån til ombygning af butikken. Der blev købt 3 kasseapparater og 2 selvbetjeningskaffe-møller, og den 7. september 1955 åbnede selvbetjeningsbutikken på Kongevej. Nyindretningen kostede knap kr. 71.000, men så kunne man også på den efterfølgende generalforsamling i 1956 tillade sig at sige, man nu havde en af landets smukkeste butikker. Og så var det, som før omtalt, at barber Olsen flyttede ind i lokalerne ved siden af Brugsen. I lokalerne som Viby Sygekasse havde lejet.

I 1950erne var Arne Nielsen chauffør i Brugsen. Han kørte bl.a. kul om tirsdagen, hentede

varer til butikken på Kongevej om onsdagen. Torsdag, fredag og lørdag bragte han varer ud til kunderne efter en meget nøje tilrettelagt plan. Det var ikke få kunder, der i ugens løb fik besøg af Arne. Om mandagen hentede han varer til butikkerne på Øster Allé og i Kongsvang. De sidste år, inden Brugsen lukkede, var det hr. Møller, der kørte i nogle år, inden Steffs Budcentral varetog opgaven den sidste tid, inden forretningen lukkede. Det var i øvrigt Åge Steffensen, der havde overtaget budcentralen efter sin far, og tidligere havde været kommis i Brugsen i Kongsvang. Brugsens lastbil, en stor rød Borgward, var dengang et kendt billede i Viby.

Udviklingen af forretningen på Kongevej fortsatte. Man havde i nogle år lidt af pladmangel. Dette blev afhjulpet med etablering af en endnu

Interiørbillede fra ca. 1936 med personalet, heriblandt uddeler Brandt bag disken

større butik. I 1962 blev salgsarealet udvidet med 40 %. Man etablerede nemlig en kød- og viktualieafdeling, Det var alt sammen en ubetraget succes.

I hele Viby Brugsforenings 60 årige historie på Kongevej har forretningen kun haft 2 uddelere, så det har været særdeles loyale medarbejdere, der har været i foreningen. Ludvig Pedersen stoppede i foreningen i 1970, efter han også havde medvirket til åbningen af forretningen i Rosenhøj.

Han boede i øvrigt i en lejlighed, der lå lige oven på forretningen.

I den øverste etage var der indrettet 9 værelser af forskellig størrelse. Her boede på skift, indtil de blev gift, en del af Brugsens personale. For enden af gangen var der indrettet et meget primitivt køkken, midt på gangen var der også mulighed for et bad. Det var forhold, der aldrig var gået i dag. Det blev der imidlertid ikke tænkt dengang. Der blev flere gange holdt både hyggelige og drabelige fester deroppe. En overgang benyttede også personalet fra bager Olesen nogle af værelserne.

Folkene bag foreningen har også været loyale. Medlemmerne har i den førnævnte periode kun haft behov for at vælge 4 formænd. I 60'erne var brugsforeningens strukturproblemer et stående emne. Af konkurrencegrunde var sammenslutning en nødvendighed, og mange løsningsmodeller forsøgte. Der blev drøftet

sammenslutning af brugsforeninger i Århusområdet. En tanke som den samlede bestyrelse tilsluttede sig, men på generalforsamlingen i 1962 blev forslaget forkastet.

Allerede i slutningen af 50'erne og begyndelsen af 60'erne var man begyndt at tale om lukkelov. Det var bare ikke, som vi kender det i dag, nej, - der blev bl.a. talt om at rykke lukketiden om lørdagen fra kl. 14, til kl. 13, og senere gentog det sig fra kl. 13 til kl. 12. Alle nåede at handle alligevel. Det var tydeligt for bl.a. familier med børn, der skulle hentes i institutioner. De fik også nået at handle.

Delt i 2 dele

På samme tidspunkt var man også i gang med at rive bygningerne ned på den modsatte side af Kongevej, der hvor nu Viby Centret ligger. Folk talte om, at Viby nu ville blive delt i 2 dele. Kongevej skiftede helt udseende. Kørebanerne skiftede fra 2 spor til 4 spor, fra 12 meter til 36 meter i bredden. Samtidig skiftede vejen navn til Skanderborgvej, og numrene begyndte i den modsatte ende.

Før opførelsen af Viby Centret blev påbegyndt, traf brugsens bestyrelse i 1964 aftale med Boligselskabet Århus og Omegn om placering af en stor forretning i området. Det var nemlig Århus og Omegn, der var ejer og bygherre af Viby Centret.

Året efter var enigheden ikke så stor i bestyrel-

*fhv. uddeler Jens
Brandt og nuværende
uddeler Ludvig Peder-
sen med en kunde,
ca. 1955*

FOTO BØRGE VENGE

sen, og den fungerende formand, Walther Lund, måtte se sig slået af lokomotivfører og senere forretningsfører for netop Boligselskabet Århus og Omegn Jørgen V. Christiansen. Det skete i 1963.

Det var han således også, til butikken lukkede. I den sidste beretning på generalforsamlingen berettede han, at foreningen den 21. januar blev 60 år. Det ville ikke blive fejret med priser som for 60 år siden, men med rigtig mange gode tilbud og festlige indslag. Han fortalte også om den ekspansion, der fandt sted inden for brugsforeningsbevægelsen, lige som han også kom ind

på de forestående ændringer med lukkeloven. Det var der på dette års generalforsamling flere kommentarer til. Desuden var der også en livlig dialog om rabatordninger og dividende.

I 1964 tilsluttede foreningen sig den frivillige FDB – kæde.

I Viby stod vejudvidelser, centerplanlægning m.m. på dagsordenen. Derfor sikrede Viby Kommune sig forkøbsret til Brugsens grund, når de flyttede over i det nye Viby Centret. Tilmed fik Brugsforeningen uventet sit grundareal forøget, idet kommissarius for Statens Ekspropriationer tildelte den 31 kvm. jord i ulempegodtgørelse.

1954 :
Personalet i Viby Brugsforening.

fra venstre:
Knud Kærgård, Niels Kjærsgård,
Erik Svejgård, Gunnar Hjort,
Ørum Sørensen, Søren Erik Jensen
og Laurids Kristensen

Resultatet blev, at Viby Kommune i 1970 betalte kr. 820.000 for Kongevej 18.

For at skaffe økonomiske muligheder til at indrette og drive et stort supermarked i Viby Centret dannedes i 1967 Kvikly Viby. Det var et samarbejde mellem FDB, Viby Brugsforening og Investeringselskabet National, i hvis bestyrelse Viby fik 2 af 4 medlemmer. Derved var forbindelsen til baglandet bevaret, og foreningen gjort overflødig.

I 1970 blev Henning Mains ansat som direktør for Kvikly og således også forretningsmæssig leder af Viby Brugsforening. Samme år lukkede forretningen på Kongevej. Endelig holdt Viby Brugsforening sin sidste generalforsamling den 6. december 1973. Her blev det vedtaget, at foreningen skulle tilsluttes FDB

og opføre som selvstændig forening.

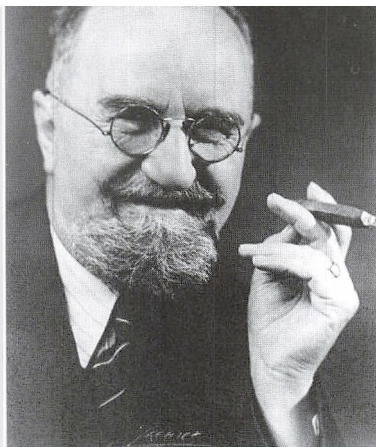
Det sidste år forretningen eksisterede, havde man en omsætning på kr. 10 mill. Og et overskud på ca. 3 %.

Da Jørgen V. Christiansen på det tidspunkt også sad i Viby Sogneråd, kunne han berette om planerne omkring hele bykernen. Han nævnte naturligvis Brugsens nuværende ejendom på Kongevej, der sammen med de øvrige ejendomme inden for området Kongevej, Torvet, Grundtvigsvej og Kirkestræde skulle nedrives for at skabe et stort torv, der inden for en radius af ca. 500m. fra bykernen ville skabe 1200 parkeringspladser.

Dette var på et areal, hvor det gamle Viby Sogneråd tidligere havde haft store planer om at bygge et rådhus.

Lærer O.P. Asholt,
formand 1916-1948

Jens Brandt,
uddeler fra april 1910 til 1952

C. Reinhold Mikkelsen,
Viby Brugsforenings første formand,
formand 1910-1916

Lidt om bestyrelsen

Som beskrevet tidligere har foreningen kun haft 4 formænd fra 1910 – 73 og to uddelere, som dog ikke sad med i bestyrelsen.

Bestyrelsen bestod fra begyndelsen af 4 medlemmer samt formanden, men blev i 1950 udvidet til 6 medlemmer, fordi der nu var 2 forretninger. I perioden 1910 - 73 har der været 34 forskellige personer med i bestyrelsen. Tre af dem var ude i en periode, men blev valgt ind igen. Det var Jens Olsen, der blev valgt ind første gang i 1919 og var med i 19 år. Den næste var Martin Christensen, der også var med fra 1919 og så 16 år frem. Den tredje var P.C. Jensen, der sad med om bordet fra 1925 og 12 år frem.

Ingen af de 9, som blev valgt ind før 1919, havde længere funktionstid end 6 år. Men i tiden derefter

opnåede 13 at være medlem i 10 år eller mere.

Af dem bør man nævne, - foruden de tre tidligere nævnte - hr. P. Holmboe. Han sad med fra 1932 – 54, heraf var han sekretær 1932 – 39. Kjersgaard Hansen var medlem af bestyrelsen og sekretær 1939 – 48. Derefter var han formand til 1954. Arne Petersen var i bestyrelsen fra 1946 og sekretær fra 1948 – 58, og så var der endelig rekordholderen Regner Svenstrup Holm. Han var med fra 1950 til 1973. Han var sekretær fra 1959. Han var således med til at starte Kvickly i Viby Centret.

Kvinderne har ikke været talstærkt repræsenteret, kun 5 i alt. Bertha Frederiksen 1950 – 60, Lilly Pedersen 1953 – 55, Karen Sonne fra 1960 – 73 og Maria Bo Andersen 1965 – 73. De to var således også med til at starte Kvickly. Så var der medlemmet med den korteste tid, det var Gerda Mikkelsen.

sen. Hun kom ind på en suppleantplads i 1972 og sad kun med i et år.

Som man kan fornemme, var der meget at tage stilling til og mange beslutninger, der skulle træffes. Bestyrelsen skulle desuden vælge repræsentanter, der skulle deltage i FDB's generalforsamling, såvel på distrikts - som på landsplan. Formanden var selvskreven, men også andre deltog. Også i DAK (Dansk Andels Kulforretning) og Andelsbanken skulle man være repræsenteret. I AOF's bestyrelse sås også ansigter fra Viby.

Dengang blev der i tidens løb også behandlet og drøftet mange ansøgninger om tilskud til et eller andet formål. Mange af dem blev ikke imødekommet, ikke mindst i de trange tider, selv om det nok var der, man havde mest brug for lidt hjælp. Der var dog visse faste tilskud f.eks. til "De fattiges Jul", der senere hed "Juleindsamlingen".

Med undtagelse af et par år omkring 1930, hvor bestyrelsen satte beløbet op til kr. 400, så var det fra begyndelsen kun kr. 200, der blev bevilget til soldaterarbejdet. Dansk Blindesamfund o.l. fik småbeløb. Der var også et par år tilskud til Mellemfolkeligt Samarbejde. Der også blev tænkt på VIF's fodboldtrænerfond.

Derudover flottede bestyrelsen sig ikke, og gjorde den det en enkelt gang, blev det straks påtalt.

Et besøg på Vejle Dampmølle, som FDB lige havde overtaget, gav anledning til megen negativ omtale.

På generalforsamlingen i december samme år

blev der fremsat megen kritik, da man havde brugt penge på ubevilgede ekskursioner.

I flere gamle protokoller kan man ofte konstatere, at foreningens sekretærer gennem årene har udført et omhyggeligt og samvittighedsfuldt arbejde, og deres sproglige formuleringssevne er ikke sjældent beundringsværdig.

Og så var alt bestyrelsesarbejde i øvrigt aldeles ulønnet. ■

Viby Brugsforening efter udvidelse i 1954

Artikel: Jyllands-Posten 15. november 1964 af Axel Hansen

Viby planlægger for 100 millioner Kroner

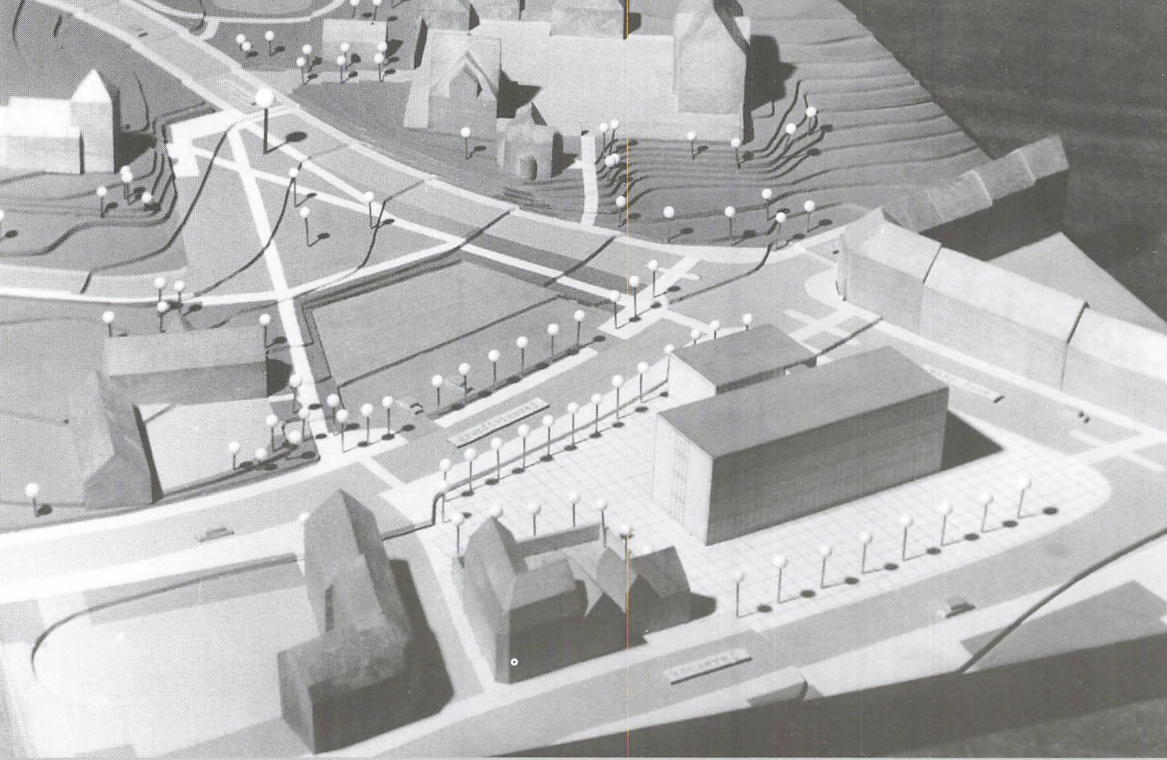
Snesevis af købstæder, som til skatteydernes ængstelse slaas med problemer som sanering af gamle bykerner, løsning af trafikale problemer, mangel på industrijord og hensigtsmæssig placering af boligbyggeri, skoler og saa videre, fordi den uhæmmede udvikling er kommet planlægningen i forkøbet, kan måske lære et og andet af opkomlingen Viby, som for længst har rustet sig til ekspansionen, og er klar til at tage den vækst, som begunstiges af beliggenheden som forstad til Aarhus.

Vibys kommunale styre og embedsmændene kan i en fart opremse færdigbehandlede projekter, der kræver en investering på 100 millioner kroner. Men sognerådsformand Arne Petersen og kommuneingeniør A. Arnum siger, at planer-

ne ikke bør jage skræk i skatteyderne. Ligesom Rom skal Viby ikke bygges på én dag - holder man sig til projekterne til omkring 100 millioner, skal vel kun de 10 millioner passere skattebillerne. Det sker over et passende aaremaal.

En af hemmelighederne ved, at Viby forholdsvis smertefrit kan realisere sine planer er, at saneringen af den centrale bydel gaar i spænd med moderniseringen af de fælles samfundsgoder, som staten skal betale størsteparten af. Det gælder udvidelsen af Hovedvej 10 mellem Aarhus og Skanderborg, og udbygningen af Nordbyvej, som krydser hovedvejen ved det kommende 30 millioner kroners projekt på Viby Torv, og som bliver en del af Ydre Ringvej - den firesporede forbindelsesvej mellem Viby og Aabyhøj.

Viby, som med en årlig vækst på 500-1000 indbyggere foreløbig er større end mange købstæder, nemlig 17.000 indbyggere, har tilrettelagt en udbygning til foreløbig 25.000 indbyggere, som vil være forstadens størrelse i 1980, og til fuld udbygning paa længere sigt med et indbyggertal paa 50.000.

Vibys oprindelige kerne er en landsby, vokset op omkring den gamle kirke, som ses i baggrunden paa modellen af den del af bycentret, som faar det nye raadhus (bygningen midt i forgrunden) som det centrale punkt ud mod Kongevej (Hovedvej 10).

Hvem har magten

Viby tog magten over situationen, inden situationen tog magten over Viby, som det er sket i visse købstæder. Det paa trods af, at Viby er en gammel landsby, der voksede op omkring Viby Kirke (fra det 12. aarhundrede) og udviklede sig bymæssigt, før planlægningen begyndte, og paa trods af at den hastigt voksende nabo, Aarhus, ved indlemmelser har taget et par store lunser.

Indtil 1874 rakte Viby Kommune helt ind til banegraven ved Aarhus Hovedbanegaard. Kort før aarhundredskiftet satte Aarhus sig paa jordene under Marselisborg Gods og indlemmede det

omraade, der blev til bydel Frederiksbjerg. Siden er der ikke ændret ved sognegrænserne.

Paa grundlag af tallene for indbyggere, skolebørn og lejligheder fra og med 1950 udarbejdede Viby i 1956 statistik og prognoser, der har holdt og bl.a. forudsagde indbyggertallet 17.000 i aar. Trods den store aarlige vækst disponerede man med en nedgang i antallet af skolebørn, efter at de store aarganges skolegang var afviklet og holdt fast paa, at et kommende skolebyggeri nok skulle planlægges, men ikke hastede, før de store aargange blev forældre. Det holdt stik, og Viby har i nogle af vækstaarene nedlagt lærerembeder.

Opdeling af kommunen

Kommunen blev delt op i inderzonen, hvor det aktuelle byggeri skal foregaa, i en yderzone, som kun skal betjene landbrug og gartneri, og en mellemzone, der virker som en margin og efterhaanden kan inddrages til at være en del af inderzonen og gøres byggemoden. I inder- og mellemzonen kan til sin tid bo 35.000 mennesker, altsaa det dobbelte af idag.

Mens kloakering, vejanlæg og boligbyggeri foregaar efter en plan i takt med udviklingen, udvides kommunens rensaanlæg, som ogsaa skal dække dele af Holme-Tranbjerg og Ormslev-Kolt kommuner, saa hurtigt, at det i løbet af tre aar vil kunne dække det behov, som først opstaar i 1980.

Vejplanen i kommunen er for de store trafikvejenes vedkommende lagt fast, saa der blot skal suppleres med veje i tilknytning til boligbyggeriet. Den nedlagte Hammelbanes terræn, som nord for Viby i øjeblikket danner en grænse til den nordlige yderzone, vil antagelig i løbet af fem aar forbinde det centrale Aarhus med den kommende jyske motorvej nordvest for Viby. Motorvejen paa baneterrænet vil krydse Ydre Ringgade, som Viby har taget fat paa med den nedbrydning af eksproprierede ejendomme, som ogsaa er en forudsætning for det nye Viby Torv.

De store vejprojekter løses paa lempelig vis for Viby-borgerne.

Hvem betaler

Aarhus Amt har allerede lavet Hovedvej 10 fire-sporet paa strækningen fra Ravnsbjergbakken ud til sognegrænsen ved Ormslev-Kolt og har fået tilladelse til at fortsætte udvidelsen mod øst ind til bycentret. Hele udvidelsen betales af Staten - og Viby faar dermed en del af sit strøg moderniseret uden omkostninger.

Af de store vejudvidelser venter Viby derefter kun paa den forgrening fra Ydre Ringvej, som i vestlig retning skal krydse Ravnsbjergbakken tæt ved Jyllands-Postens bladhus, og til sin tid via Stautrup skal have forbindelse med den kommende jyske motorvej. Til denne forgrening ventes paa bevilling fra Vejfonden, og Viby regner med, at vejen er en kendsgerning om fem aar.

Den begunstigelse, som det eksisterende og kommende vejnet i den nære beliggenhed af en storby er for forretningslivet i Viby, foruden byens egen vækst, følges op med parkeringsmuligheder for kunderne.

Det er givet, at det moderne Viby Torv til 30 millioner kroner. bl.a. med sine forretningsgader i to etager, et projekt, Jyllands-Posten tidligere har omtalt, vil virke attraktivt. Det store projekt, som i hovedsagen finansieres af Byggeselskabet Aarhus og Omegn og af private, faar en stor parkeringsplads som nabo, og iøvrigt er der sørget for plads til bilerne paa selve centrets omraade.

Paa samme vis er parkeringen taget i betragtning ved planlægningen af industriomraaderne, navnlig i det store industrikvarter ved Hovedvej 10, hvor 50 virksomheder vil skyde op.

Der er disponeret i industrikvarteret efter reglen: én parkeringsplads pr. to ansatte, i boligkvarteret med to pladser pr. parcelhus, og ved etagebyggeri udlægges som parkeringsplads eller garager et areal svarende til en fjerdedel af boligarealet.

Yderligere bliver der offentlige parkeringspladser til 1000 biler indenfor en radius af 500 meter fra bycentret. Heraf er de 200 pladser allerede anlagt, og deres antal øges med 50 om aaret.

Som genbo til det nye center opføres for fire millioner kroner det nye raadhus, hvortil byggetilladelse ventes i 1966. Boligministeriet har lovet, at der i januar kvartal kommer igangsætningstilladelse for hotel, biograf og fire - fem butikker paa Viby Torv.

Fællesgoder

Af fællesgoder er en af landets største fjernvarmecentraler under udvikling. Naar fjernvarmesystemet er fuldt udbygget, vil det have kostet 14 millioner kroner og dækker hele kommunen.

Med sine nuværende tre skoler, hvis samlede kapacitet er 2500 børn, har Viby dækket det aktuelle behov. En fjerde skole er projekteret, og der er afsat plads til endnu to, som skal opføres

og dække nye omraader under bysamfundets fortsatte udvikling.

I og omkring Bjørnbaks gamle højskole er et af kvarter med smaabørnsinstitutioner vokset op, og videre udvikling er planlagt sammen med kommende boligbyggeri. Naar Viby er vokset til 35.000 indbyggere, vil der være ni børnehaver, seks fritidshjem og tre vuggestuer.

Der er tænkt paa alle generationer, ogsaa paa de ældste, med forskellige behov. I første omgang udvidet det nuværende alderdomshjem i Byparken for en million kroner, og i et af de grønne omraader ved Fredenskirken skal bygges et syge- og plejehjem, som vil koste fem millioner.

Hvis Viby Sogneraad, som det ventes, godkender de tegninger og den model, som arkitekt Aage Krøll har udarbejdet, faar hjemmet en hovedbygning, beliggende paa et skraanende terræn, der udnyttes, saa beboerne i smaa lejligheder i tre etager har adgang til en bred balkon. Dørene bliver saa brede, at sengeliggende kan køre ud paa balkonerne. Beboere med et bedre helbred kan faa boliger i et anneks og faa maaltiderne serveret i deres egen lejlighed.

Ingen former for udvikling kan tilsyneladende komme bag paa Viby, indtil byen i 1980 er saa stor, som Fredericia eller Silkeborg er nu - og det bliver heller ikke sandsynligt, at en vækst indtil 50.000 indbyggere vil volde problemer. ■

Kurt Boch Andersen

60 års gas i Viby

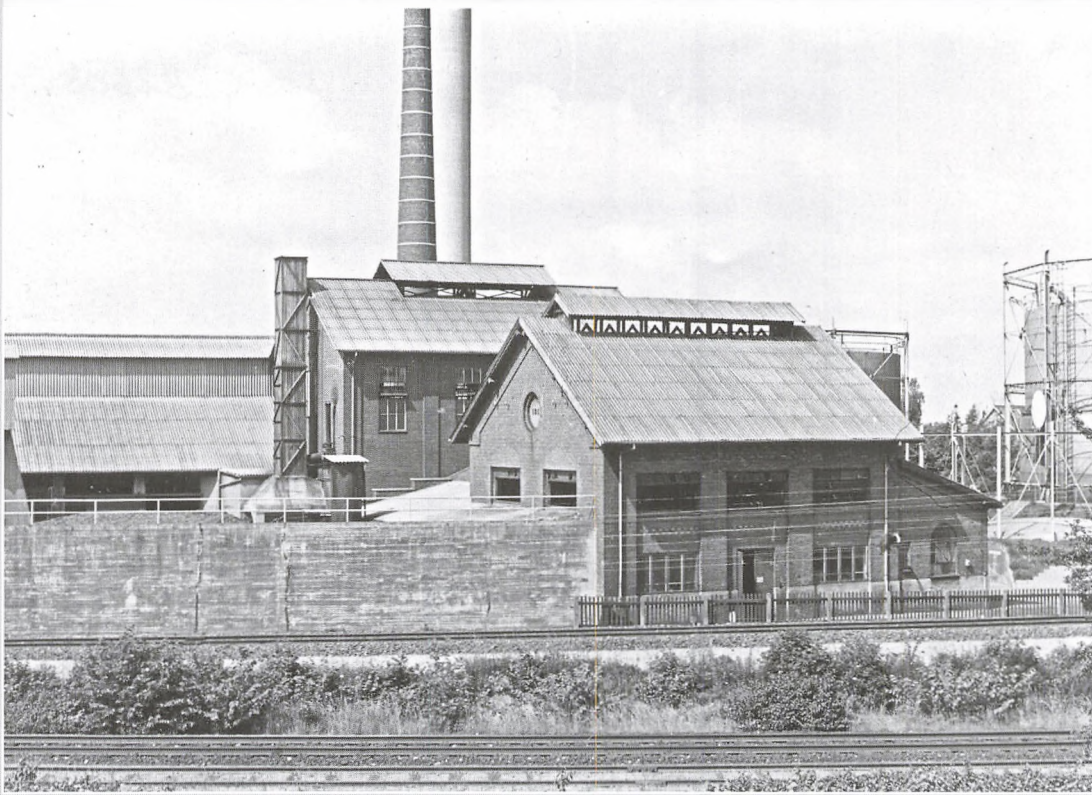
I begyndelsen af 1913 begyndte det nyopførte Viby Gasværk at producere gas til forbrugere i Viby. I årtier blev gas brugt i husholdninger og virksomheder, indtil gassen endeligt tabte kampen mod elektriciteten og fjernvarmen og den sidste gas flød i 1973. Dette er historien om Viby Gasværk.

Historien starter ikke i Viby, men i Åby. Den 28. juni 1910 modtager Åby Sogneråd et tilbud fra Carl Francke, Bremen om etablering af et gasværk i Åby Kommune. Man nedsætter et udvalg for at få etableret et fælles gasværk for Åby, Brabrand og Viby Kommuner, og blandt forskellige tilbudsgivere vælges Skandinavisk Gasværks Kompagni, som der skrives kontrakt med. Carl Francke fra Bremen giver imidlertid ikke så let op og søger at anlægge et gasværk for den del af Åby, som består af private veje. Med udsigt til et konkurrerende værk får Skandinavisk Gasværks Kompagni kolde fødder og trækker sig ud af kon-

trakten med en erstatning til de tre kommuner på 5.000kr. Dermed opgives planerne for et fælles gasværk.

Interessen for at få en gasforsyning er dog stadig til stede, og den 22. juni 1911 sammenkalder sognerådet interesserede borgere til et møde om etablering af en gasforsyning, og et udvalg nedsættes. Dette udvalg undersøger de muligheder for gasforsyning, som findes. En mulighed er at lade Århus Gasværk forsyne Viby med gas, men da tilbuddet fra Århus vil betyde gaspriser, som er 25-50 % højere end i Århus by, dropper man denne mulighed. Den anden mulighed er at lade et privat firma opføre et gasværk og købe gassen af dette firma.

De første gasværker i Danmark var blevet etableret af "Det Danske Gasværkskompagni" i Odense i 1853 og Helsingør, Randers, Aalborg og Århus i 1855. I 1857 opføres i København det første kommunale gasværk i landet. Uenigheder mellem kommunerne og det private firma om gasprisen og kvaliteten af firmaets ydelser havde

Viby Gasværk.

FOTO OLE LINÅ JØRGENSEN

ført til, at kommunerne de fleste steder havde overtaget de private gasværker, og der var dannet en forening af kommunale gasværker på det tidspunkt, da man i Viby blev interesseret i at få en gasforsyning. Det var derfor helt i tidens ånd, at man i Viby valgte den tredje løsning, et kommunalt opført og kommunalt drevet gasværk.

Denne beslutning tages i marts 1912, og man begynder at bygge værket i august samme år, og værket står færdigt og kan begynde produktionen i slutningen af 1912 eller i begyndelsen af 1913 (tidspunktet varierer i de forskellige kilder). Der graves gasledninger ned, og der opstilles

omkring 50 gaslygter til gadebelysning.

Det er bemærkelsesværdigt, at man i Viby har fået et elektricitetsværk året før gasværket blev færdigt, og vi vil med vor nutidige tankegang undre os over, at man ikke straks lavede elektrisk gadebelysning. Grunden til dette var, at elektriciteten var langt dyrere end gassen, og at gaslygterne på dette tidspunkt gav mere lys end de tilsvarende elektriske. Faktisk var gaslyset så konkurrencedygtigt, at vi skal helt op i 1960'erne, før de sidste gaslygter i Danmark blev slukket. Sådan gik det ikke i Viby. Under første verdenskrig var det svært at skaffe kul til gaspro-

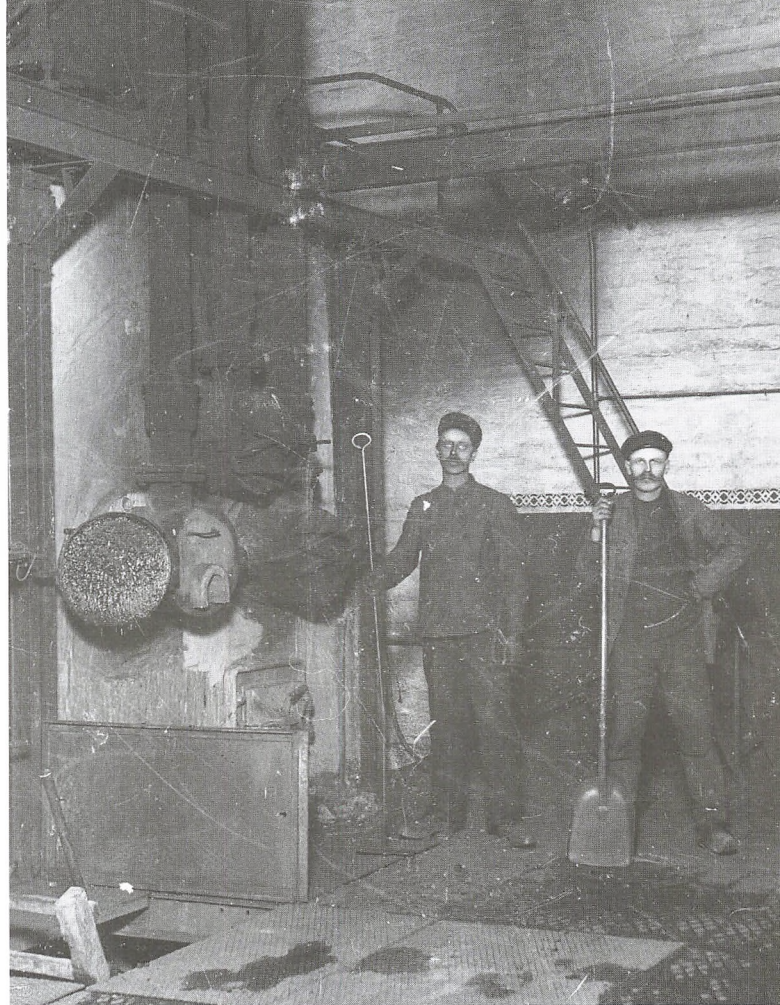
duktionen, og gaslyset blev slukket og erstattet med elektrisk belysning i 1920. Det til trods for, at man i Viby havde et ganske avanceret system med "gasfjerntænding". Ved at hæve gstrykket i ledningerne kortvarigt kunne man få en tænder, som var monteret i lygten, til at give en gnist, som antændte gassen. Der har således aldrig været lygtetændere i Viby. Jens Juul skriver stolt i "Viby sogns historie", at dette system kun fandtes i Paris, Berlin – og Viby på dette tidspunkt. Jeg har forhørt mig på Gasmuseet i Hobro, om dette er helt korrekt, men har ikke kunnet få det bekræftet. Da gaslysene slukkedes i Viby under første verdenskrig, var man allerede begyndt at anvende gassen til andre formål.

Men inden vi går videre med det, vil vi se lidt på den tekniske side af gasfremstillingen.

"Gas for dummies"

Det første lille gasværk til belysning blev opført af William Murdoch til at oplyse hans eget hjem i Cornwall i England. Teknikken er meget enkel, idet han opvarmede stenkul i en lukket beholder. Derved frigøres den gas, som stenkullet indeholder. Det opvarmede stenkul bevarer en del af sin brændværdi og kan senere anvendes som koks til opvarmning i kakkelovne.

Opvarmningen af kullene skete i såkaldte retortovne, hvoraf de første var horisontale (liggende). Her skulle kullene skovles ind med håndkraft og koksene skulle tømmes ud også med håndkraft.

Gasværksarbejderne Hans Knudsen og Christian Ole V. Knudsen foran retortovnen. Ca. 1914.

Omkring år 1900 udviklede man vertikale (stående) retortovne, hvor kullene blev fyldt i ovnen foroven med et transportbånd, og når afgangningen af kullene var færdig efter 6-7 timer, kunne ovnen åbnes forned, og koksene faldt selv ned i tipovne, som blev kørt ud under en bruser for at blive afkølet, før de blev oplagret på kokspladsen.

Ved kullageret ca. 1940. Fra venstre Gunnar Clausen (senere sognerådsformand), Laurits Pedersen og Ole.

Det næste trin i gasproduktionen var at rense gassen for urenheder såsom tjære, svovl og ammoniak. I starten foregik rensningen gennem kalk, men dette var et affaldsprodukt, som skulle skaffes af vejen bagefter. I 1860 tager den københavnske gasværksbestyrer G. Horwitz patent på en ny rensemethode, hvor man i stedet for kalk anvendte myremalm til rensningen (det mineral, som man lavede jern af i jernalderen i Danmark). Myremalmen var billigere og absorberede mere svovl. Svovlen kunne udvindes og sælges til den kemiske industri, ligesom tjære og ammoniak var biprodukter ved gasfremstillingen.

Det gasværk, der blev bygget i løbet af efteråret 1912 i Viby, var forsynet med de gammeldags og arbejdskrævende horisontalovne.

Viby Gasværk i mellemkrigstiden

Allerede i 1913 har Viby Gasværk 440 forbrugere noteret ud af en befolkning i kommunen på knap 2.200 indbyggere, så omkring hver femte vibyborger, barn og voksen, er gasforbruger. I hjemmene anvendes gassen som kogegas, men også i en vist omfang som lysgas og som opvarmingsgas. Der bliver sat forskellige priser på gassen alt efter dens anvendelse. Og dette gøres for at opmuntre til større gasforbrug. I flere butikker anvendes gas både til belysning og opvarmning på grund af den billigere pris, og i virksomheder anvendes gassen både til belysning, opvarmning og i produktionen (såkaldt maskingas). I hjemmene var det først løse gasblus, som anvendtes til madlavning, men i løbet af mellemkrigstiden kommer der stadig flere gasovne. Den kendte vending "alting lykkes i en gasovn" er et reklameslogan fra Københavns Belysningsvæsen for at få folk til at anskaffe gasovne. Der var dog den ulempe ved gassen, at den trods rensning indeholdt lidt fedt, som afsatte sig på vægge og andet rundt om blusene. Af denne grund skaffer folk sig af med de gamle tallerkenrækker og sætter tallerkener ind i skabe med låger på.

Både antallet af forbrugere og det samlede forbrug stiger op gennem mellemkrigstiden, og det betyder, at gasværket bliver en ganske god forretning for kommunen. I de første år giver værket underskud, men for hele mellemkrigs-

tiden ligger overskuddet gennemsnitligt på omkring 21 %.

I mange kommuner blev det kommunale gasværk en form for malkeko, hvor overskuddet fra gasværket kunne dække helt op til 15 % af hele kommunens budget. Ud fra regnskaberne for Viby Gasværk lader det til, at overskuddet er blevet i gasværket og er brugt til forbedringer og hensættelser.

Det er derfor med et godt økonomisk grundlag, at man i 1935 beslutter en større udvidelse og modernisering. Den samlede anlægssum er 1.072.000 kr, og gælden er kun på 279.000 kr. Man erstatter de gamle horisontale retortovne med nye vertikale retortovne, hvilket forbedrer arbejdsvilkårene for gasværksarbejderne betydeligt. Gasbeholdernes størrelse tilpasses normalt på gasværker til spidsbelastningen, som er juleaftensdag, når anden eller gåsen simrer i gasovnen. Alligevel må man sidst i 30'erne supplere med flaskegas på denne dag, indtil man får bygget en større gasbeholder i 1948.

Gasværksbestyrere i modvind

Både bestyreren og gasværksarbejderne blev efter en prøvetid på et år fastansat som tjenestemænd med ret til pension og en vis sikkerhed i ansættelsen. Den 1. oktober 1920 modtager værkets bestyrer gennem de første 8 år, Fr. Jensen, opsigelse med tre måneders frist til

1. januar 1921 og skal fraflytte bestyrerboligen på samme tidspunkt.

Gasværksbestyrernes Forening og Forbund protesterer over for Viby Kommune og undersøger selv driften og regnskaberne på Viby Gasværk og finder alt i skønneste orden. Der indkaldes til et protestmøde den 6. december i Viby Forsamlingshus, hvor såvel borgere fra Viby som gasværksfolk fra det ganske land er mødt op. Sognerådsformand Schrøder forklarer ifølge Aarhus Stiftstidendes referat, at bestyrer Jensen "er kort for hovedet" og begrundet afskedigelsen med "den stadige uro mellem ham og de personer, han er kommet i berøring med som gasværksbestyrer", altså det vi i dag kalder samarbejdsvanskeligheder. Dette tilfredsstillende ikke de utilfredse, og der vedtages en resolution, som kalder afskedigelsen ubegrundet og brutal, fordi hele familien smides på gaden om vinteren, og afskedigelsen kræves trukket tilbage. Dette sker dog ikke, men Viby Kommune tilbyder, at bestyreren og hans familie kan blive boende til foråret. Den varslede blokade fra Gasværksbestyrernes Forening og Forbund træder ikke i kraft, og Robert Orkanus Ambrosius Gustafsen ansættes som ny gasværksbestyrer.

De næste ni år bestrider Gustafsen sit hverv tilsyneladende uden nogen form for problemer, indtil han den 30. august 1930 melder sig selv til politiet "for Besvigelse over for Viby Kom-

*Vognmænd ved
Viby Gasværk 1943 - 44.
Vognen med mandskab
er en danskbygget bil
"Triangel" 1932.
Den næste i køen er vogn-
mand Folmer Sørensen's
"International" 1934.*

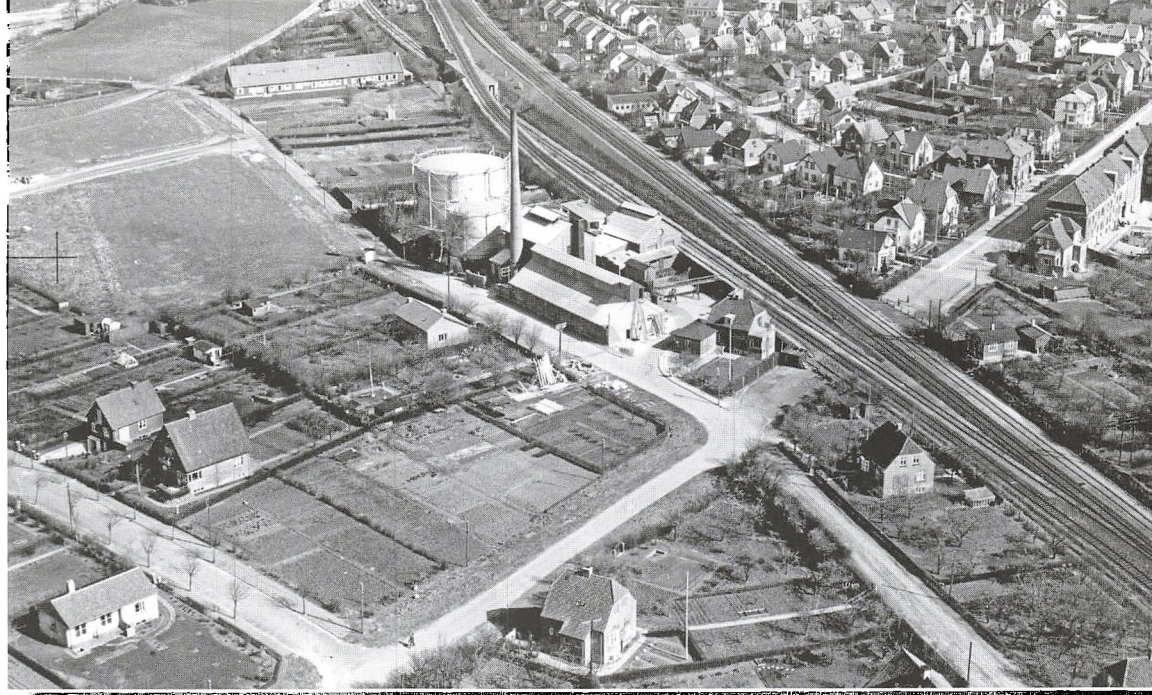
FOTO: FOLMER SØRENSEN.

munale Gasværk til et Beløb af c. 20.000 kr." Disse bedragerier er tilsyneladende foregået ved, at Gustafsen har forfalsket afregninger med Kommunernes Kulkontor samt hævet på en sparekassebog, som gasværksudvalget af en eller anden grund ikke efterså regelmæssigt.

Gustafsen erklæres konkurs, og der foretages en minutøs opgørelse over hans aktiver. Gustafsen gør efterfølgende indsigelse mod, at der i opgørelsen er medtaget 24 dværgpapegøjer (værdisat til 100 kr.) og et større fuglebur (værdisat til 50 kr.), da disse effekter tilhører hans voksne, myndige søn. Dette imødegår sognerådet, men vi ved ikke hvilken skæbne, der videre overgik de 24 dværgpapegøjer.

Den 14. februar dømmes Gustafsen tre års Forbedringshusarbejde og skal inden 15 dage betale "en Erstatning stor 61.970 kroner og 52 øre". Konkursboet har forinden bidraget med 3124,97 kr. Der foreligger ikke oplysninger om, hvorvidt den tidligere bestyrer efterfølgende har været i stand til at betale noget af erstatningen, eller hvad han selv har brugt gasværkets penge til.

Viby Kommune har tegnet en forsikring hos "Danske Kautionsforsikrings A/S", som dækker en eventuel manko mellem bestyreren og gasværket. Denne forsikring udbetales med 10.000 kr. Sognerådet mener, at "Revisionskontoret" i Århus ikke har overholdt sine forpligtelser, og i maj 1931 accepterer kommunen et tilbud fra

*Viby Gasværk
ca. 1950. Som i 1941 er
den nye viadukt ikke
lavet endnu. Bomberne
faldt til højre for Skan-
derborgvej, nederst i
billedet.*

”Revisionskontoret” om en erstatning på 5.000 kr og afståelse fra honorar 3.850 kr. Som ny gasværksbestyrer ansættes K.H. Jensen, som kommer fra en stilling som gasværksbestyrer i Vamdrup.

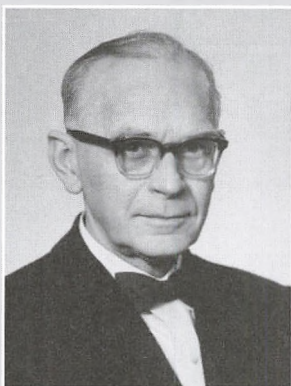
Under anden verdenskrig

Allerede to uger inde i krigen indføres på Viby Gasværk rationering af koks, hvor en familie må købe 3 hl (hektoliter=100liter) koks om måneden. Gassen i ledningerne er sværere at rationere, så der laver man indirekte rationering over prisen. Afhængigt af familiestørrelsen koster de første 20-40 m³ 20 øre pr m³ og bruger man mere, er prisen 35 øre pr. m³.

Denne gaspris kan ikke holde under besættelsen, hvor al kulimport fra Storbritannien stopper, og hvor Tyskland som en del af ”samarbejdspolitikken” forpligter sig til at levere en kulmængde, som er cirka halvt så stor som den engelske import før krigen.

I 1944 er gasprisen på 30 øre pr m³ i Viby, mens man i Århus nedsætter prisen på gas fra 28 øre til 23 øre pr. m³. Dette får Grundejerforeningen af 1936 til at foreslå en nedsættelse af gasprisen også i Viby, men dette afvises af sognerådet. Man argumenterer med, at gasprisen i Viby ligger i den nederste tredjedel af samtlige danske gasværker.

Den absolut mest dramatiske begivenhed på Viby Gasværk under besættelsen var bombningen

*Svend Erik Lind,
gasværksbestyrer 1945-1966,
sognerådsmedlem 1943-50.*

om natten den 3. august 1941. Denne begivenhed er beskrevet i foreningens årsskrift 1999 og i et selvstændigt hæfte fra år 2000 af Jørgen Bang Clausen. Hans far, tidligere sognerådsformand Gunnar Clausen, havde nattevagten på gasværket denne nat. Da der havde været luftalarm, havde Clausen og bestyrer Jensen ventet med at trække retorten, men klokken tre beslutter de at trække retorten (tømme koksene ud af ovnen), da der ellers er fare for, at de i krigstid så værdifulde koks vil brænde sammen til en sammenhængende masse. Koksene tømmes ud i tipvognen, som med et håndspil trækkes ud i bruserummet, hvor de overbruses med vand, og en dampstøje stiger op gennem den træskorsten, som er over bruserummet. Et øjeblik senere nærmer en engelsk bombemaskine sig i lav højde og med projektør-

lys i næsepartiet. Den forsvinder imidlertid igen, men kort tid efter dukker den op igen og kaster 6 bomber, som rammer Odderbanens spor og villakvarteret mellem banen og Skanderborgvej. Jørgen Bang Clausen mener, at flybesætningen har set dampfanen fra bruserummet, og at det var gasværket, som var bombernes egentlige mål. Denne teori understøttes af, at danske gasværker på det tidspunkt stod på Bomber Command's positivliste over mål i Danmark. Man mente, at danske gasværker solgte benzol, som man kunne fremstille brændstof af og ammoniak, som bruges i sprængstofproduktionen.

Andre har en teori om, at bombenedkastningen var helt tilfældig. Det var almindeligt, at bomberbesætninger kastede bomberne tilfældigt, hvis de ikke havde mulighed for at kaste dem over målområdet. Derved sparede de brændstof, og kunne holde trit med de andre bombemaskiner.

Hvilken af de to teorier, som kommer sandheden nærmest, er vi i dag ikke i stand til at afgøre.

Efterkrigstiden: Den endelige kamp mellem gas og el

Efter befrielsen ansattes Svend Erik Lind som gasværksbestyrer. Der bygges en større gasbeholder i 1948, og den nye administrationsbygning med bestyrerbolig på 1. sal opføres i 1953.

Da kulforsyningerne efter krigen efterhånden bliver normale, ophæves rationeringerne, og gasforbruget stiger. Men gasværkerne får i

Vognmand Løffgreens lastbil med tjæretanken monteret på ladet.

Personer, stående bagerst:

Børge Jensen, Viggo Løffgreen, Ove Sørensens, Tove Nielsen, måler aflæser A. P. Jensen (med kasket)

?, ?

Siddende, forrest:

Jeppe?, Johan Dyhr, Børge Bjerregaard, ?, Jens Mikkelsen.

1950'erne en alvorlig konkurrent i den billige olie fra Mellemøsten, som gør elektriciteten meget mere konkurrencedygtig i forhold til gassen. Gasværkerne tager kampen op ved at lancere mere moderne gaskomfurer og gasvandvarmere til køkkener og badeværelser. Det er måske mindre kendt, at gasværkerne havde en anden vigtig konkurrent, nemlig fjernvarmen. Denne overflødiggjorde gasvandvarmerne, og i løbet af 1960'erne undlod man at udbygge gasnettet til de mange nybyggede kvarterer på dette tidspunkt.

Jeg har af tidligere gasværksarbejder Leif Løfgren Andersen lånt den lommebog, han har lavet, hvor han har optegnet alle gas- og vand-

ledninger i hele Viby. Slår man op under Søndervangen, Vårkjærvej eller Rosenhøj, findes her ingen gasledninger.

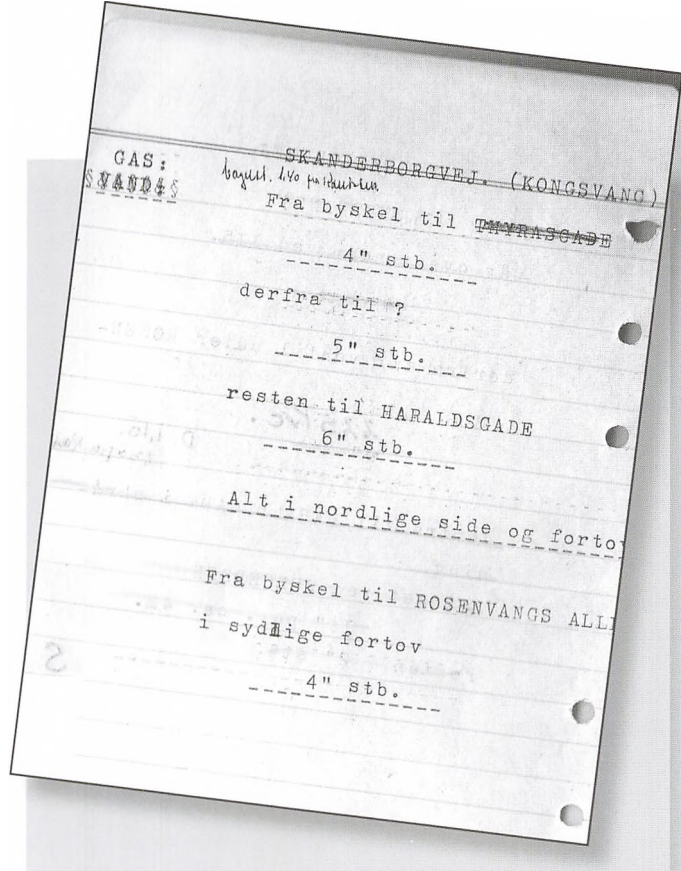
I 1962 fejrer Viby Gasværk sit 50 års jubilæum, og i jubilæumsskriftet konstateres, at gasforbruget de senere år har været stigende, og der udtrykkes optimisme for fremtiden. Denne stigning er imidlertid mere udtryk for den generelle velstandsstigning på dette tidspunkt end på, at gassen klarer sig i kampen mod elektriciteten. I 1968 beslutter Viby Kommune at stoppe produktionen på Viby Gasværk, og lader sig herefter forsyne med gas fra Århus Gasværk. Dette giver imidlertid et nyt problem, da gassen fra det nye

Århus Gasværk ikke er kulgaz, men fremstillet på olie. Denne gas har ikke som kulgassen et fedtindhold, som hjalp til med at holde gasledningerne tætte. Derfor stiger gassvindet kraftigt i de følgende år, helt op til 30 %. Med kommunesammenlægningen i 1970 bliver beslutninger om gasforsyningen i Viby overdraget til Århus Byråd, og netop det stigende gassvind bliver hovedargumentet for gradvist at starte afviklingen af gasforsyningen i hele storkommunen. For Vibys vedkommende betyder dette, at gasforsyningen ophører i 1973. Afviklingen i Viby skete ved, at man lukkede ned for gassen etapevis, så el-installatørerne kunne nå at installere kraft og elkomfurer i stedet for gassen.

At arbejde på Viby Gasværk

Der findes i dag folk, som har arbejdet på Viby Gasværk og kan fortælle. Jeg har snakket med Leif Løfgren, som fra 1952 har arbejdet med nedlægning af vand- og gasledninger i Viby Kommune og efter 1970 i den nye Århus Kommune. Han fortæller, at der på gasværket, i administrationen og med ledningsnettet var 20-22 personer ansat. Disse var ansat som tjenestemænd efter en prøvetid på 1-2 år, og da tjenestemænd var berettigede til pension, var det populært at arbejde på gasværket. Til særlige opgaver antog man i kortere perioder et par løsarbejdere.

Leif Løfgren beskriver arbejdsforholdene som rig-

Leif Løfgren har registreret alle gas- og vandrør i Viby med angivelse af placering og størrelse. Rørene ligger i jorden endnu i en dybde på 80-100 cm.

tig gode. Man var alle dus, og der var ikke langt fra manden på gulvet til gasværksbestyreren. Da han efter 1970 kom under Århus Kommunale Værker, skulle man sige De til de overordnede, og stemningen var langt fra så kammeratlig som i Viby, men med tiden ændrede det sig til det bedre.

Inde i retorthuset skete arbejdet med de gamle retortovne fra 1935, og det betød, at arbejdet var varmt og ret beskidt. Derfor var det en stor fordel, at man havde personlige tøjskabe og brusebad,

og alle der arbejdede inde, gik i bad og skiftede til deres eget tøj efter fyraften.

På kokspladsen var arbejdet også beskidt. Når private selv hentede koks, skulle de først betale på kontoret og fik her en udleveringsseddel, som de viste på kokspladsen. Private kom i varebiler eller ladcykler for at hente koks. Man kunne også få bragt koks ud, og dette stod Leifs far, vognmand Viggo Løffgreen Andersen for. Han og andre vognmænd stod også for at transportere biprodukterne ammoniak og tjære bort fra gasværket. Tjæren afsattes gennem Danske Gasværkers Tjærekompani. Denne tjære var ifølge Leif Løfgren meget bedre end den mere syntetiske tjære, som man bruger i dag.

Arbejdet men ledningerne var heller ikke ufarligt. Skulle et brud repareres eller en stikledning kobles på, lavede man et hul på hver side og kom en lærredspose ned i hullet og pustede den op, så man kunne arbejde i området mellem disse poser, som stoppede gassen. Men det kunne ikke undgås, at noget gas ville sive ud. Leif kunne i sine velmagtsdage holde vejret i 3½ minut. Fik man det dårligt af at indånde gas, skulle man drikke et par liter mælk og noget sort kaffe og så næsen op mod vinden. Det er nok ikke noget, Arbejdstilsynet i dag ville være særlig glad for.

Gasværket i dag

Gasledningerne ligger stadigvæk i jorden under Vibys fortove og veje, og ifølge Leif Løfgren kunne

man jo bruge dem til at lægge el-ledninger og andet ind i og dermed undgå at grave gader og fortove op.

Administrationsbygningen fungerer i dag som privat bolig. De vigtigste bygninger såsom retort-huset og kulhuset står stadig på grunden, men i stigende forfald og efterhånden også svært overmalede med graffiti. I en tid med fokus på at bevare tidligere industri-miljøer kunne man jo have gjort som i Brabrand, hvor det gamle gasværk i dag er et spændende samlingssted, som man kan leje til fester og andet. Men det er forfaldet måske for fremskredet til, og i dag ser området forfærdeligt ud med graffitimalede containere og affald overalt. Som Leif Løfgren udbød, da jeg var med ham nede og besigtige gasværksgrunden: "Hvorfor rykker de ikke bare det gamle bras ned? Det ligner jo en losseplads".

I 2005 havde daværende rådmand Eskildsen planer om at opføre to 11-etagers bygninger på den stærkt forurenede gasværksgrund, men på grund af modstand fra beboere og de andre partier i Århus Byråd blev forslaget taget af bordet. ■

Anvendt litteratur:

Jørgen Bang Clausen: "Bombenatten i Viby 3. august 1941" Viby Lokalhistoriske arkiv.

"Viby sogns historie 1".

Jubilæumsskrift: "Viby Gasværk i 50 år" Viby Lokalhistoriske Arkiv.

"Viby Gasværk". To arkivæsker med dokumenter om Viby Gasværk, Erhvervsarkivet Århus.

Hanne Thomsen: "El og gas til danske kommuner".

J.O. Lang: "Danske gasværkers historie".

Ole Hyldroft: "Den lysende gas".

Henrik Fode: "Århus besat".

Interview med Leif Løfgren, Øster Alle. ■

Beretning fra Viby lokalhistoriske Arkiv 2013/2014

I det år, som er gået siden jeg skrev beretning sidste år til Viby Bogen, er der især 3 ting, som skal fremhæves:

1. Vi kan nu se frem til åbningen af det længe ventede Arkibas.DK, som giver alle med internetforbindelse mulighed for at se vores billeder og arkivalier.
2. Lokalarkiverne er på visse punkter blevet mere frie af kommunen, men intet er jo gratis, så på andre punkter, bliver meget andet mere besværligt og hæmmende i det daglige arbejde.
3. Vi har fået flere frivillige medarbejdere til at klare de voksende arbejdsbyrder på Arkivet.

Jeg vil i det kommende kommentere disse punkter og det "almindelige daglige arbejde", samt udstillinger, artikler, møder med videre.

Arbejdet på Arkivet

Arkivets største arbejdsbyrde er fortsat registrering og opbevaring af arkivalier og billeder. Der kommer stadig meget nyt materiale ind fra "gamle dage", men der kommer også i stigende grad billeder og andet materiale ind fra "samtiden". Det sidste er lige så vigtigt, som det gamle, da det er med til at give vore efterkommere mulighed for at vise, hvordan vi levede først i 2000-tallet.

Vi er nu oppe på ca. 12.500 billeder, hvoraf de knap 6.000 er scannet og foreløbig internt tilgængelige på Arkivets edb-anlæg, således at vi selv kan søge i disse billeder. Det giver mange muligheder i det daglige arbejde, dels ved forespørgsler og dels når vi skal finde billeder til udstillinger og artikler.

Vi har i foråret 2014 modtaget en meget stor samling af Viby-billeder fra boet efter en dygtig lokalhistorisk interesseret amatør fotograf, der havde taget mange og fremskaffet mange billeder fra Viby med tilhørende fin dokumentation, lige til at scanne og lægge ind på vores server. Det er dejligt, at sådan en flot samling ikke går tabt, når skaberen går bort.

Arkibas.dk

I årsberetningen for 2012/13 fortalte jeg om donationen fra A. P. Møller og hustrus Almene Fond, som har givet mulighed for udvikling af vort arkiveringssystem. Dette arbejde skrider tilsyneladende så godt frem, at de første test allerede kører. Systemet betyder, at det dels bliver lettere at registrere billeder og arkivalier, og dels giver hele verden mulighed for at se vores lokale kulturarv. Dette betyder så også, at vore registreringer skal være perfekte, og at billeder og dokumenter, som ikke må være offentligt tilgængelige, skal "spærres". Dette arbejde skal vi i gang med, inden vi kan åbne op for herlighederne. En aftale med KODA om anvendelsen af især pressefotografers billeder er endnu ikke på plads.

Udstillinger

Vi har ikke i 2013/14 haft eksterne udstillinger, d.v.s. udstillinger i banker, forretninger o. lign. steder. Vi har haft de sædvanlige faste udstillinger, dels på Arkivernes Dag og dels på Rosenvangskolens Sensommermarked. Endvidere havde vi en udstilling i Bibliotekets sal i forbindelse med vores lokalhistoriske forenings 25 års jubilæum. Denne udstilling blev kun vist i et par timer og set af de fremmødte 230 medlemmer og venner. På Arkivernes Dag 2. lørdag i november havde vi som sædvanlig fyldt salen med billeder, dels som udstilling, dels i billedmapperne i "billedcaféen" og dels som power point på det store lærred og endvidere som film i "biografen". Desværre havde vi ikke så god en presse forud for udstillingen, hvilket betød, at "kun" 115 besøgte udstillingen, hvilket er 2/3 af besøgstallet, når vi har en god presse.

Sidste lørdag i september 2014 havde vi den traditionelle udstilling under Rosenvangskolens Sensommermarked. Denne udstilling omfatter især billeder fra skolen, skolens nærområde og andre forhold, som har med den del af Viby at gøre. Vi havde besøg af 370 besøgende i åbnings-tiden på 6½ time.

Arkivet er fortsat interesseret i små specifikke udstillinger i særlige anledninger i virksomheder, foreninger o. lign. steder. I den forbindelse kan nævnes, at vi leverede en del billeder til 100 års jubilæet i Håndværkerforeningen, som havde en udstilling i Viby Centret.

Artikler, møder m.v.

Arkivets medarbejdere medvirker fortsat med artikler og billeder til foreningens Viby Bogen og Nyhedsbrevene. Lejlighedsvis leveres artikler til Sognebladet og Nyt om Rosenvænget, som udgives af den stedlige Grundejerforening.

Arkivet har afholdt 2 foredrag uden for arkiv og forening: Viby i 1800-tallet (Slægtshistorisk Forening) og Udstykningerne fra Vibygård, som lå ved Espegårdsvej, og som gav jord til Ny Kongsvang og en stor del af Rosenvang (Gadefest på Espegårdsvej).

Hjemmesiden

Arbejdet med relanceringen af den fælles hjemmeside for Arkiv og Forening skrider godt fremad, således at meget stof allerede er flyttet til den nye side: www.vibylokalhistorie.dk. Men fortvivl ikke, resten findes stadig på den gamle, som man automatisk kommer til, så ingen bliver snydt ved kun at komme på den nye side. Starter man på den gamle, så kan man se resten på den nye hjemmeside.

Det er flere af arkivets medarbejdere og foreningens bestyrelsesmedlemmer, som arbejder med hjemmesiden, hvilket betyder, at vi ikke fremover vil være afhængige af en enkelts kendskab til siden og dens opbygning.

Viby-film

Foruden en del ældre videofilm, som vi selv på amatørbasis har fået overspillet til DVD, råder Arkivet også over nogle smalfilm af varierende

breder. Det er vores agt at få disse professionelt overspillet til DVD, når vi dels har tid og kræfter til at deltage i redaktionsarbejdet og dels har økonomiske midler dertil.

Jeg omtalte i sidste års beretning, at vi har fået lavet et par små film med Arkivudvalgets økonomiske hjælp, og disse har i dette efterår været vist på TV-Aarhus, hvor mange har set dem igen. Også TV-manden Henrik Brylle har besøgt os ved flere lejligheder. Jeg omtalte sidst tv-filmene fra Arkivernes Dag 2012, og siden har Henrik Brylle besøgt Sensommermarkederne 2013 og 2014 (sidstnævnte har vi dog ikke set endnu) samt ved receptionen i anledning af Foreningens 25 års jubilæum. Filmene er vist på lokalkanalen TV-Aarhus, og endvidere er Arkivet i besiddelse af kopier heraf.

ARKIVET

Der er fortsat officielt åbent på Arkivet hver mandag eftermiddag kl. 15.30 – 17.30, men det er også muligt at træffe os på andre tidspunkter, men det må aftales på forhånd. Mange forespørgsler kommer i dag på mail, og så besvarer vi ligeledes på mail eller foreslår et møde.

Vi er i det forløbne år blevet flere i arbejde for arkivet, 4 nye medarbejdere er kommet til, som alle nu gør et stort arbejde for ARKIVET, dels med registrering, udstillinger og ikke mindst fotograferinger i Viby-området. Det har vi ønsket os i mange år, så det er dejligt, at vi også nu lidt mere systematisk har mulighed for at dokumentere samtiden. Vores 1/2-tids medarbejder, som vi havde sammen med

lokalarkivet i Beder-Malling afgik desværre ved døden sidste efterår, det er gået en del ud over vores registreringsarbejde.

Da medarbejderne dels arbejder i hold på arkivet (på grund af pladsmangel), og dels arbejder hjemme eller i "marken", så er der behov for at holde nogle samarbejds møder. Vi har i januar en Arkivdag, hvor vi besøger et andet lokalarkiv, får diskuteret vore egne forhold og lærer hinanden at kende ved en efterfølgende frokost. I forbindelse med udstillingerne holder vi et forberedende møde, hvor vi diskuterer de praktiske forhold før og under udstillingen.

Vi er i dag 17 tilknyttet arkivet, men vi kan sagtens være flere, der er flere halve dage i ugen, som ikke

Arkivet 2013 i tal:

Åbningstider: 2 timer om ugen

(mandage fra 15.30 til 17.30)

Antal besøg: 636, heraf på Arkivernes Dag 113 og Sensommermarked 326

Registrerede veringer: 34

Herved indkom bl.a.: 7 arkivalier, 756 billeder og 6 Cd'er & DVD'er

Forespørgsler og undersøgelser 18 heraf skriftlige 17

Arkivet 2012 i tal:

Åbningstider: 2 timer om ugen

(mandage fra 15.30 til 17.30)

Antal besøg: 421, heraf på Arkivernes Dag 169

Registrerede afleveringer: 63

Herved indkom bl.a. 15 arkivalier og 220 billeder, 3 videoer/DVD'er

Forespørgsler og undersøgelser: 28 heraf skriftlige 22

er besat. En betingelse er, at nye medarbejdere hurtigt kommer efter det og kan arbejde selvstændigt. Vi har flere projekter, som vi gerne vil have sat i gang i de kommende år.

Lokalarkivet har fortsat stor gavn af samarbejdet i SYD-området, hvor vi samarbejder med 6 andre lokalarkiver. Vi har fået en ny "overenskomst" med kommunen, som administrativt binder os tættere på kommunens administrationsapparat, men fagligt sender os længere ud på sidesporet. Ingen tvivl om, at Stadsarkivet er kommunens flagskib, det er helt naturligt og helt ok, men lokalarkiverne behøver ikke at være havnet på et sidespor uden rangermuligheder.

Klaus Klercke Rasmussen
Arkivleder

Beretning fra Viby lokalhistoriske Forening 2013/2014

Mandag den 18. november 2013 blev årbogen udleveret i salen på Viby Folkebibliotek. I forbindelse med bogudleveringen holdt museumsinspektør Allan Leth Frandsen fra Den gamle By et foredrag med titlen: "Den moderne By i Den gamle By". Der blev fortalt om baggrunden for projektet, den udenlandske inspiration og ikke mindst om det praktiske arbejde med at flytte, kopiere og indrette huse, og om hvordan man skaffer egnede huse, butikker og værksteder. Over 100 medlemmer overværede foredraget, som garanteret har inspireret mange til at besøge Den moderne By. Der blev uddelt mange årbøger denne aften, og de følgende to mandage benyttede mange af vore medlemmer sig af muligheden for at afhente årbogen i Lokalarkivets åbningstid. Efterfølgende uddelte vore bestyrelsesmedlemmer mange eksemplarer, så Postvæsenet kun fik et mindre antal til forsendelse.

Den 6. marts 2014 afholdt foreningen generalforsamling på Lokalcenter Viby, hvor der var mødt 80 medlemmer op. Poul Erik Melsen valgtes til dirigent og ledte os gennem mødet på sædvanlig god og myndig vis. Beretning, regnskab og budget blev enstemmigt godkendt. Kontingentet stiger med kr. 15,- til kr. 140,- i 2015.

Ejvind Hansen og undertegnede var på valg til bestyrelsen og begge genvalgtes uden modkandi-

Viby lokalhistoriske Forening afholdt 25 års jubilæum i Bibliotekssalen 7. april 2014 med 227 besøgende !

dater. Suppleant Jette Abild ønskede ikke genvalg. I hendes sted valgtes Kurt Boch Andersen som ny suppleant.

Arkivleder Klavs Klercke Rasmussen orienterede om årets gang i arkivet og planlagte aktiviteter.

Efter generalforsamlingen holdt vores næstformand Tove Glud Rasmussen foredrag om Viby i 1800-tallet. Det behandlede emner som landsbyens udstrækning, huse, gårde, præster, undervisning m.v.

Mandag den 7. april 2014 var en festdag. Foreningen blev 25 år, og det markeredes ved en jubilæumsudstilling, som 227 personer besøgte. Vi modtog nogle fine gaver, som vi siger tak for endnu engang.

På det første bestyrelsesmøde efter generalforsamlingen konstituerede bestyrelsen sig med Poul Ankersen som formand, Tove Glud Rasmussen som næstformand, Jytte Christensen som kasserer og Kurt Boch Andersen som referent.

Tirsdag den 17. juni 2014 afholdt foreningen vandring i området omkring Norringholm, Rugholm og Høskoven, som startede ved traktørstedet Constancia 2, den tidligere gård Norringholm. I haveforeningen Norringholm fortalte formanden Ilse Hansen om haverne og deres tilblivelse. Der ligger fire haveforeninger i området. Udover Norringholm er det Søholm, Rugholm og Haveforeningen af 1941. Vi gik forbi de tidligere statshusmandsbrug Søborg og Rugholm, der var udstykket fra Nordbygård. Tilbage på Brabrandstien blev der fortalt om fundene fra Ærtebøllekulturen, som blev gjort

i begyndelsen af 1900-tallet. Ved den gamle Hammelbanes tracé fortalte Kurt Boch Andersen fyldigt om Hammelbanens historie, og han gjorde opmærksom på den mærkværdighed, at banen ingen sporforbindelse havde til Aarhus Hovedbanegård og dermed til DSB. Ved motorvejsbroen over Døde Å berettedes der om, at åen oprindeligt havde to udspring, dels der, hvor boligforeningen Aarhus Omegns afdeling 1 Præstevangen ligger i dag, dels oppe fra Terp. De to vandløb forenedes i anlægget ved plejehjemmet Borgvold og fortsatte så derfra ud i Brabrand Sø. Motorvejsanlægget delte Høskoven i to, og en svanesø midt i skoven blev udtørret og fyldt op. Sluttelig beså vi en oldtidshøj på 46 meter, inden vi tog afsked ved Constancia 2. Der deltog ca. 60 medlemmer i turen.

Årets anden byvandring d. 28. august var på Terp Skovvej og Balagervej. Her foreviste ejerne af det røde vandtårn, vandtårnet, som de ønsker på sigt at indrette til beboelse. Turen gik videre til Fredensvang Runddel, og vi så stedet, hvor fattiggården Vidtskue havde ligget. (I dag er der en børnehave i moderne omgivelser). Kurt Boch Andersen gav et længere og meget interessant foredrag om Fattigvæsnet i Danmark i gamle dage. Der blev også givet en lille orientering om Præstevangen.

De mange deltagere var – som sædvanlig fristes man til at sige – begunstiget af solskin og godt vejr.

Poul Ankersen
Formand

fra Arkivskuffen.. 1969

4. juni 1969

Spejderhuset ved Chr. X's vej må falde

På Viby Sognerådsmøde mandag aften forelå fra Aarhus amts vejinspektorat et revideret forslag til regulering af krydset Holme Møllevej-Chr. X's vej.

For år tilbage erhvervede Viby kommune et ældre hus på stedet, hensigten var at det senere skulle nedrives, men indtil da overlod man huset til Det danske Spejderkorps, huset blev nydeligt istandsat, og spejderne har gennem en periode haft megen glæde af det. Men nu er tiden desværre inde til at huset fjernes, en del af arealet skal bruges til busholdeplads. Knud Thiede beklagede meget, at spejderhuset skal væk og håbede på en anden løsning, Frode Pedersen (K) udtalte, at det ikke er nogen særlig skade at få den gamle rønne væk, og så må sognerådet se på muligheden for at hjælpe spejderne på anden vis, Arne Pedersen (S) sagde, vi må skaffe spejderne noget andet, det er vi faktisk moralsk forpligtet til. Vejinspektoratets forslag blev derefter tiltrådt.

fra Arkivskuffen.. 1959

Demokraten 21. januar 1959

Skal vi gøre noget ?

På Viby sognerådsmøde forleden blev det bl.a. meddelt, at kommunens indbyggertal var sunken med 7 personer. Denne oplysning fik Lrs. Knud Thiede (K) til at komme med følgende bemærkning: "Skal vi tage sagen til efterretning, eller skal vi gå hjem og gøre noget ved det ..."

Indholdsfortegnelse Viby bogens 3 seneste årgange -tidligere årgange henvises til: www.vibylokalhistorie.dk

2011

Erik Hall.....	Hvolby & Hall
Tove Glud Rasmussen	Kongsgården
Ejvind Hansen	Fiskehandlere i Viby
Finn Egeland Hansen	Telefoncentralen i Kongsvang
Leif Nielsen	Så gol den røde hane
Jytte Kristensen	De "glemte butikker"

2012

Irma Hansen/Ilse Hansen	Kaffehuset
Steen Juul	Viby Industri kvarter
Tove Glud Rasmussen	Nationalhaven i Kongsvang
Ejvind Hansen	Det er min fars fiskebil
Poul Ankersen	Viby Elværk
Ole Friis Sørensen.....	Rundt om Bjørnbak
Ib Bonde	Købmand Bonde
Klaus Klercke Rasmussen .	Langenæstunnelerne 1950

2013

Tove Glud Rasmussen	Alderslyst 100 år
Ejvind Hansen	Gamle aviser fortæller historie
Poul Ankersen	Viby under treårskrigen
Klaus Klercke Rasmussen..	Vejforbindelse Aarhus havn
Lis Kirkegaard/Erik Hall..	Købmanden på Alderslyst
Ulla Englund/Peer O. Nielsen	Blokhuset, Nordbyvej
Finn Zachariassen	Historien om Hj. Lystager

ISSN: 1601-0078

ISBN: 978-87-994085-4-2